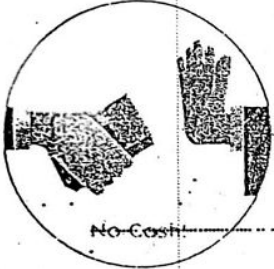

रोकडरहित भारतीय अर्थव्यवस्था :

एक चिंतन

पैशाची उत्क्रांती व कार्य

पैशाच्या उत्क्रांती: (Evolution of money)

राष्ट्राच्या आर्थिक विकास, समाजाची समृद्धी, शेती, व्यापार, उद्योग, सेवा इ. क्षेत्रातील व्यक्तींकरिता पैशाच्या शोधयानेच वेग असताना. पैशामुळेच उत्पादन, विभाजन, उपभोग हे क्षेत्रात बदल घडून काढले आहेत. यामुळे पैशाचा शोध अत्यंत महत्त्वाचा मानला जातो. ①

पैशाचा शोध अत्यंतच लागलेला नाही. मनुष्याच्या विकासाकरीता त्याच्या गरजाही वाढल्या यामुळे उपाय म्हणून मनुष्याने आपणाय ह्या मसलेश्या वस्तु दुसऱ्याकडून घेऊन तो आपल्या गरजा भागवू लागला या प्रकारच्या विनिमयाला वस्तुविनिमय म्हणतात या प्रकारच्या विनिमय पैशाशिवाय केला जातो. मनुष्याच्या विकासाकरीता त्याच्या गरजा वाढत गेल्या यामुळे वस्तु-विनिमयाची पध्दती अनेक अडचणीमुळे मागे पडलेली दिसते.

प्राचीन काळी विविध वस्तुचा पैसा म्हणून उपयोग करल्यात काला काटे, गांभ, मेढ्या, जगापरांची कातडे, धान्य, कवड्या इ. चा पैसा म्हणून उपयोग करण्यात आला आहे. राष्ट्राच्या आर्थिक प्रगतीच्या दृष्ट्या पैसा म्हणून वापरण्या जाणाऱ्या वस्तुची निवड अवलंबून असते. परंतु जेव्हा शेती, शेती, शेती... यासारख्या माल्यांवर आकृष्य शोध लागला तेव्हापासून पैसा म्हणून त्याचा उपयोग होऊ लागला असे असले तरी आर्थिकदृष्ट्या कायत लोकसंख्यावाढीकरीता पैशाची भागणी देखील सतत वाढत आहे. यामुळे शेतीची चौकीच्या साठा अफुस पडू लागल्याने जगातील सर्व राष्ट्रात कायती पलनाचा उपयोग होऊ लागलेला आहे.

पैशाची व्याख्या: (Defination of money)

अनेक अर्थतज्ञांनी पैशाच्या व्याख्या केलेल्या आहेत परंतु सर्वमान्य व परिपूर्ण अशी एकही व्याख्या सापडत नाही. पैशाचे वैशिष्ट्ये पैशासाठी वापरल्यात येणाऱ्या वस्तुत नसून पैशाच्या कार्यात आहे. पैशाची काही प्रमुख अर्थतज्ञांनी केलेल्या व्याख्या पुढीलप्रमाणे:

१) मेलिंगमन: पैसा म्हणजे अशी वस्तु आहे की, ज्यामळे सर्वसाधारण खिना-पैता व गुण असतो.

२) प्रा. इली: विनिमय माध्यम म्हणून सर्वत्र शिकृत ठेगाशी भाषी अर्थकरी-साठी घेतली जाणारी वस्तु म्हणजे पैसा होय.

३) हॉम: पैसा शब्दाचा उपयोग विनिमय माध्यम भाषी मुल्यमापन हे-देखी कार्य दर्शविण्यासाठी केला जातो. परील सर्व व्याख्यांना अन्वय केला असता असे

द्विगुण करते की, पैसांची व्याख्या पेशाचे कार्य सांगुनच कराकी लागते. म्हणूनच 'पेशाचे कार्य करणारी वस्तु म्हणजे पैसा होय' अशी व्याख्या हाडिले निदर्श मानणी केळीं हाटे.

* पैशाचे कार्य: - (Functions of money)

आजच्या पैशावर आधारित अर्थव्यवस्थेमध्ये पैसा एकी विविध प्रकारची कार्ये करीत असतो. मागीर हि सर्क कार्ये आपणास एकी उपभुक्त असतात की, पैशांची कार्ये आपण ठळकपणे सांगु शकत नाही. शक्य नसे तर रोजच्या जीवनात पैसांचा वापर एवढ्या सहजपणे करतो की, पैसा काळी मरणाची कार्ये पार पाडत हाटे मान्य आपणाक जाणवित वेळ नाही. सर्वसाधारणपणे पैसा सुविध कार्ये पाहतो.

1) निनिमयाचे माध्यम :-

निनिमय माध्यम हे पैशाचे मुख्यत कार्ये हाटे. वस्तुच्या देवघेकीमध्ये जी वस्तु सर्वसामान्यपणे लोक सहजतेने विकारतात त्या वस्तुला निनिमय माध्यम म्हणतात. पैसा हे कार्य करते. पैशाच्या या कार्यमुळेच खरेदी विक्रीचे व्यवहार अत्यंत सुलभतेने होतात. पैशाच्या या कार्यमुळेच वस्तुनिनिमयातल विविध मजुरी दर होतात. या उद्योगप्रमुळे मनुष्यास नोंगतीची वस्तु केवळी विकत घेता येते. परिणामी पैशात रोखता च तरलता च उद्योग निमगि घेता. म्हणूनच पैशाला रोख किंवा तरल संपती म्हणतात.

2) मुख्यमापनाचे साधन :-

वस्तुनिनिमय पध्दतीत वस्तुचे परस्पर निनिमयाचे प्रमाण ठरविणे कठीण असते. पैसा निनिमयाचे माध्यम म्हणून कार्य करीत असल्यामुळेच मुख्यमापनाचे कार्य करू शकतो. पैशावर आधारित अर्थव्यवस्थेत पैशाच्या साहाय्याने वस्तुचा निनिमय केला जातो. पैशाच्या साहाय्याने वस्तुची निनिमय शक्ती मोजली जाते. त्या निनिमय शक्तीचा पैशाचे मुल्य म्हणतात. कोणत्याही वस्तुची देणघेण करणार्या देवाण घेणार्याचे प्रमाण ठरविणे आवश्यक असते. व पैशावर आधारित अर्थव्यवस्थेत सर्व वस्तुचे मुल्य पैशाच्या माध्यमातुनच सांगितले जात असल्याने विविध वस्तु व सेवांमधली परस्पर निनिमयाचे प्रमाण सहजतेने निश्चित करता येते.

(3) 1. पल्लव त दत्ता दद्यात् साधनः... (4)

असाधारण ते पूर्ण करवासाठी पेशावर उपयोग होत असतो. उद्यानांचे व्यवहार हे आधुनिक काळाचे एक वैशिष्ट्ये आहे. अनेक करारात अविष्काळात पैसे धारिमाचे असतात असे करार केवळ पेशावर जोरावरच पूर्ण होऊ शकतात तसेच कुचिने होतलेली रकम काही गावनंतर परतही मिळते जाते. त्यामुळे असे व्यवहार ज्या वस्तुची किंमत खरीद करत त्या वस्तुत लगेच आवश्यक असते पेशावर किंमत साधारणपणे कमी होत नसते म्हणून कार्य निरंतर देगी देवासाठी पेशावर उपयोग कोलत जातो.

4) संपत्तीचा साठा करवाचे साधनः

संपत्ती साठविण्याचे साधन म्हणून पेशावरचे उपयोग आहे. कारण वतर वस्तु कमी कमी प्रमाणावर नाशवत असतात. त्याप्रमाणे जमनी, सोने, रजत इ. साठा करणे संपत्ती साठविण्याचे साधन आहे. परंतु या वस्तुचे रक्षण करणे असते. म्हणूनच पेशावर वतमानात आधी अविष्काळ घालून जोडणारा देणू आहे.

5) संपत्तीचे खेलांतर करवाचे साधनः

दिकांती असणाऱ्या खेलांतर घालूनच पेशावर घालूनच संपत्ती, एखाद्या मालिकाला किंमत देता येते कारण पेशावर सर्वाज शिकारी आहे. पेशावे हे कार्य महत्त्वपूर्ण समजले जाते. कारण यामुळे पेशा, भांडवल गतिशील होते.

6) आर्थिक प्रगतीला चालना देणे:

आर्थिक प्रगतीला चालना देऊ शकते. उद्योगांपेक्षा भोडा जाऊ पेशावर किंमत तसेच भागासलेल्या देशात आर्थिक विकासात चालना देता येते. देशातील किंमतपतकरी, रोजगार, उत्पादन पातळी यांमध्ये सरकार मध्येच गो पेशावर घडवून काढू शकते.

7) भांडवल गुंतवणूकः

आधुनिक काळात उद्योगात मोठ्या प्रमाणावर भांडवल गुंतवणूक करावी लागते. एका व्यक्तीस हे शक्य नसते. पेशावर साहाय्य अनेक लोकांकून आपण भांडवल जमवू शकतो. मागले जाई गुंतवणूकिसाठी लागणारी वस्तुसामग्री या गुणवत्तेवर

(4)

अलंकृत अथवा आभूषण भूषण भूषण भूषण, पंजाब आदिवासीय
वैकांची निर्मिती होऊ शकते आणि नैका पतनिर्मिती करू शकतात.

* कागदी चलन पध्दती

→ लोकसंख्या भाषा उत्पन्न गॅजेट मोठ्या
प्रमाणावर वाढ होत्यामुळे चलनासाठी आवश्यक असणारा सोन्याचा
साठा कमी पडू लागला. त्यामुळे जगातील सर्वच राष्ट्रांनी कागदी
चलनाचा स्विचर केला. सरकारकडून किंवा बँकेकडून छापलेल्या
नोटांचा कागदी चलन म्हणतात.

१७ व्या शतकाच्या शेवटी जगातील सर्व प्रगतीक्षित
राष्ट्रांनी कागदी चलन पध्दतीचा स्विचर केला. आजतागायत कागदी
चलनाच्या स्वरूपातही अनेक प्रकारचे बदल घडून आलेले आहेत.

* कागदी चलनाचे प्रकार: - (Types of Paper Currency)

सध्याच्या काळात सर्वच विकसित, अकसित
राष्ट्रात कागदी चलनाचा वापर केला जातो. कागदी चलनाचे
काही मुख्य प्रकार पुढीलप्रमाणे आहेत.

1) परिवर्तनीय कागदी चलन:

या कागदी चलनाचे परिवर्तन सोने, चांदी
यासारख्या मॉल्युमन धातूद्वारे होऊन प्रदान नाण्यात करणाऱ्या सरकार
हमी होत असते तेथे त्या चलनास परिवर्तनीय कागदी चलन
म्हणतात. या प्रकारात जेवढ्या किमतीचे कागदी चलन निर्माण
केले जाते तेवढ्याच किमतीचे धातु इतर सोने, चांदी तारण होऊन
होवले जाते. देशातील लोकांना कागदी चलनाचे रूपान्तर धातूत
करवून घ्यावे शकते. याचा अर्थ अर्थव्यवस्थातील कागदी चलना-
हे धातुचे एकप्रकारे प्रतिनिधित्व करते. म्हणूनच या प्रकारच्या
कागदी चलनास प्रतिनिधित्व कागदी चलन म्हणतात.

या पध्दतीत सरकारला मॉल्युमन धातूचा साठा
कर्मकाधिक करून कागदी चलनाच्या निर्मित्वेवर सरकारचे नियंत्रण
असल्याने चलनाचा व चलनाच्या दुर्बलांसाठी सरकारला तोंड
हावे लागत नाही.

बँक अर्थ व्याख्या -

बँक उदाहरण

①

राष्ट्राच्या अर्थिक विकासासाठी तसेच उपलब्ध साधनसामुग्रीचा सुयोग्य वापर करण्याच्या बाबतीत बँका अत्यंत महत्त्वाची भूमिका बजावतात म्हणूनच बँकिंग व्यवसाय अर्थिक विकासाचा पाया ठावे असे म्हटले जाते.

* बँक शब्दाची उत्पत्ती -

काही अर्थतज्ञांच्या मते, Bank या इंग्रजी शब्दाची उत्पत्ती इटालियन शब्द Banco यापासून झाली असून, Banco या शब्दाचा अर्थ 'बँक' असा आहे. पूर्वी बँक इटालियनमध्ये 'बॅंका' रस्त्यावर राहणारे ज्या लोक बँकावर कसून चालनाची, नाण्याची मदतदादल, पैसे उर्जा देण्याचे व्यवहार करीत असत. आधुनिक काळात देखील बँका याच प्रकारचा म्हणजे कुर्जा देण्याचा भागी ठेवी शिकारण्याचा व्यवसाय करतात.

* बँकेची व्याख्या:

अर्थशास्त्रात बँक या शब्दाच्या अनेक व्याख्या वेगवेगळ्या दृष्टीकोनातून करतात. खालील बाबत त्या पुढीलप्रमाणे:

1) किन्तु! बँक ही अर्थ संस्था असते की, जी गरजू लोकांना सुसंस्थिततेचा विचार करून रक्कम उर्जा देते व क्रियाप्रवण लोक आपल्या उपयोगी असलेली मुक्ता जमा ठेवतात!

2) एच. एच. टॉट! बँक म्हणजे अर्थिक व्यक्ती की, जी आजच्या वैश्वीय वातावरणात लोकांकडून चालु खात्यावर मुक्ता शिकारते व ज्याची अर्थिक मुक्ता ठेवलेली आहे. त्याचे धनादेश शिकारते!

3) बॉलरलिफ!

बँक म्हणजे अर्थिक व्यक्ती जिने संस्था की, जी लोकांच्या ठेवी शिकारते व भागितल्या असता सा त्यांना परत केल्या जातात "

4) प्रा. सेवर्स!

ज्या संस्थेने दिलेल्या उर्जा वापर इतर लोक परस्परांतील रेषावेळ्याचे व्यवहार पूर्ण करण्यासहि करतात किंवा भाव्य करतात अशी संस्था म्हणजे बँक होय "

भारतीय बैंकिंग नियमन कायदा 1949: →

ऊर्जे गठन देखाकरीता किंवा ऑडयल गठन
अंतापण्याकरीता लोकांकडून मागताक्षणी किंवा इतर प्रकारे परत
कायद्याच्या चेकस, ट्रायस, डॉडर किंवा इतर प्रकारे काढून ध्यावयाच्या
लॉन्गरे क्षेत्री स्थिकारणाच्या संस्थाना बँक म्हणतात.

परीक्षित आख्यांदरुण असते दिसून येते की, →

* बँक लोकांकडून पैशांच्या स्वरूपात ठेकी स्वीकारते

* बँक ग्राहकांना कर्जाकडे रक्कम देते.

* बँक मिळालेल्या ठेकीपैकी काही लवची अंतवणूक करते.

* बँक स्थिकारलेल्या ठेकी, ठेकीदारांना मागताक्षणी परत करते.

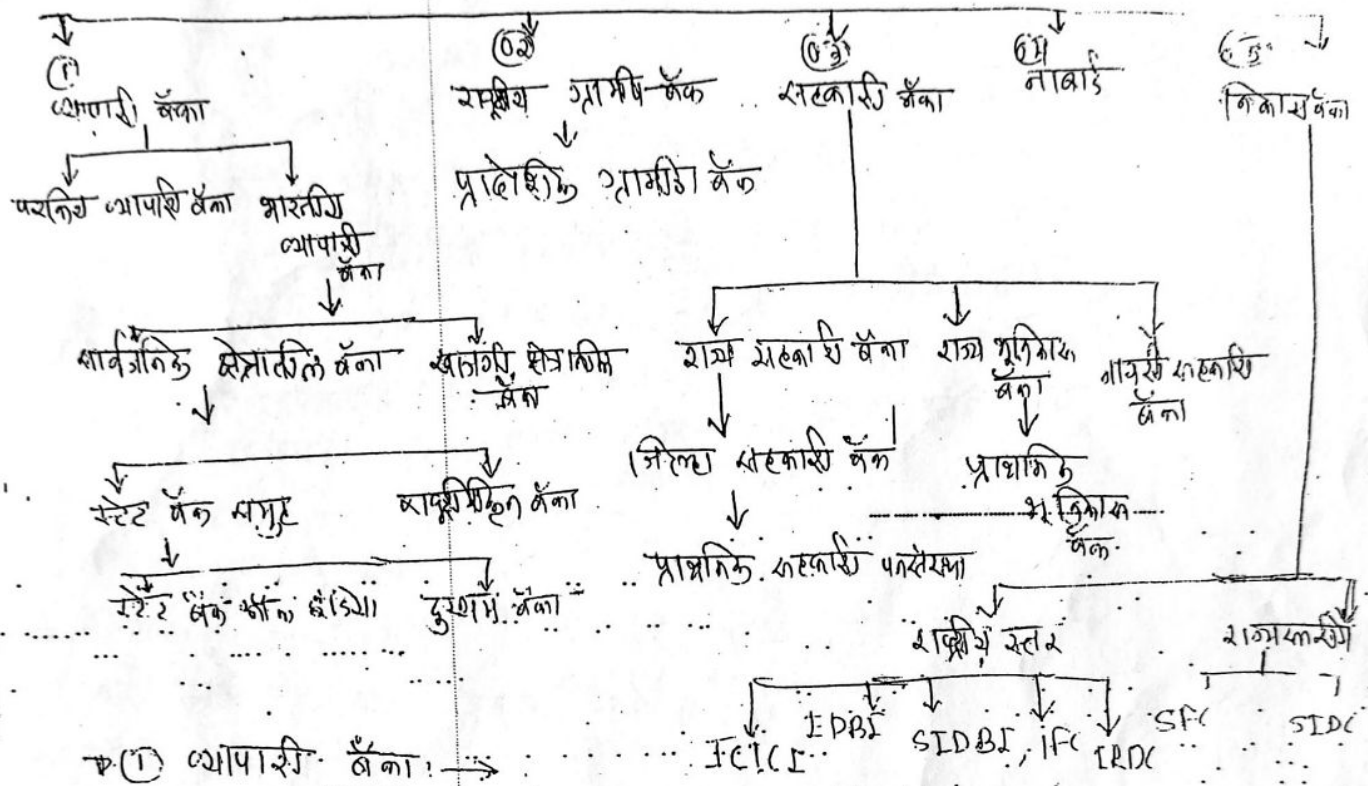
XXXX

भारतातील बँक व्यवसायाची रचना | वर्गीकरण

(8)

भारतातील सर्व बँकावर नियंत्रण देण्याचे कार्य भारतीय रिझर्व बँक करते. भारतात बँक व्यवसायाची रचना पुढीलप्रमाणे घडेल असे.

भारतीय रिझर्व बँक (RBI)

(1) व्यापारी बँका :-

व्यापारी बँकांमध्ये परकीय व्यापारी बँका व भारतीय व्यापारी बँका अशी रचना केलेली दिसते. भारतीय व्यापारी बँकांचे सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका व खाजगी क्षेत्रातील बँका अशी विभागणी असते. सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांमध्ये RBI समुह व राष्ट्रीय ग्रामीण बँकांचा समावेश होतो. (2) राष्ट्रीय ग्रामीण बँका :-

राष्ट्रीय ग्रामीण बँका व व्यापारी बँकांनी पुरस्कृत केलेली बँक प्रादेशिक ग्रामीण बँक आहे. ही बँक ग्रामीण भागाचा विकास करण्यासाठी स्थापन केलेली असते.

(3) सरकारी बँका :-

सरकारी बँकांची रचना, राज्य सरकारी बँका, राज्य भूविकास बँका, व नागरी सरकारी बँका अशा तीन विभागात केलेली होते. तर राज्यस्तरीय बँकेची जिल्हा मळावरील सरकारी बँका व प्रादेशिक सरकारी पतसंस्था अशी रचना असते. राज्य भूविकास बँका, प्रादेशिक भूविकास बँका अशी रचना असते.

(4) नाबार्ड (NABARD)

हे श्रेणी भागी ग्रामिण विकासची राष्ट्रीय स्तरावरील संस्था आहे. हे संस्था ग्रामिण भागातील क्षेत्रिय पतपुरवठा व्हावून शहकारी बँका व प्रादेशिक ग्रामिण बँका यांना पतपुरवठा करिते करते.

(5) विकास बँका :-

विकास बँकांची राष्ट्रीय स्तरावरील व राज्यस्तरावरील विकासा बँका अशी विभागणी केलेली आहेत. राष्ट्रीय स्तरावरील विकास बँकांमध्ये IDBI, SIDBI, IFC, [LIC] इ. संस्थांचा समावेश होतो. तर राज्यस्तरावरील संस्थांमध्ये SFC व SIDC या दोन संस्थांचा समावेश होतो.

—XOX—

बँकेची कार्ये

(10)

व्यापारी बँकेची कार्ये सावस्तर स्पष्ट करा. →

ज्या बँका प्रामुख्याने व्यापाच्याना ऊर्जपुरवठा करतात आणि व्यावसायाचे ठेकी स्थिकारणाचे कार्य करतात, त्यांना व्यापारी बँका म्हणतात. परंतु काश्चीके कायदा केवर व्यापाच्याशि ऊर्जपुरवठा करणे एकेच कार्ये व्यापारी बँकाचे राहिलेले नाही. तर उद्द्योगधंदे, शेती, व्यापार, गारवूक व पळवळ्या यासांचे देखील ऊर्जपुरवठा करणाचे कार्ये व्यापारी बँका करू लागलेल्या आहेत. व्यापारी बँकाची भरत्वाची कार्ये पुढिलप्रमाणे सांगता येतील.

+ व्यापारी बँकाची कार्ये: -

① प्राथमिक स्वरूपाची कार्ये, ② मुख्य स्वरूपाची कार्ये. यासोबत स्थितर माहिती

③ प्राथमिक स्वरूपाची कार्ये: -

① ठेकी स्थिकारणे ② ऊर्ज देणे ③ सुंदरवळूक

④ मुख्य कार्ये: -

① निव्वरतः म्हणून कार्ये

② शेळ्यांची खरेदी - निती

③ एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी पैसे पाठविणे

④ प्रवाशी धनदेख

⑤ आंकोदारी गोच करणे

⑥ गारवळ्या प्रोत्थवान वस्तुया सांग्नाक करणे

⑦ परकीय चलनाचे व्यवहार करणे

⑧ एसीकर देणे

⑨ सांठि शला देणे

⑩ पतपेसा निर्माण करणे.

⑪ प्राथमिक स्वरूपाची कार्ये: -

① ठेकी स्थिकारणे: ठेकी स्थिकारणे हे व्यापारी बँकेचे प्रमुख कार्ये आहे. बँकेचा उगमच मुळात ठेकी स्थिकारणातून झाला आहे. बँका लोकानवस्तु ठेकी स्थिकारतात आणि त्यावर धान देतात देशातील अजिंत, गरमम आणि गरमि वगैरेकडून जादपित आरु ठेकी स्थिकारता भाव्यात म्हणून सामान्यपणे बँका पुढिल खात्यावर ठेकी स्थिकारतात.

② चालू खाते ठेकी: - या खात्यातून व्यवहार नेहमी सुरु असतात

(11)

साक्षात् अर्ध पाटेल तेवढी रकम, पाटेल सितक्या वेध नावता येते आणि पाटेल तेवढी रकम त्यानेही जमा करता येते म्हणूनच या खात्याला चालू खाते म्हणतात.

व्यापारी लोकाना हे खाते सोयीस्कर असते परंतु बँकेला ते पायदेखी नसते. बँकेला या ठेकीची रकम इतरत्र गुंतवणा येत नाही व खर्चही जाक करावा लागतो म्हणून या ठेकीवर बँका व्याज देत नाही.

(4) वचन ठेकी:-

समाजातील मध्यमवर्गीया वचती एकत्र करता येणाऱ्या भाषाठी वचत खाते सुरु करण्यात आले आहे. या खात्याचे वैशिष्ट्ये म्हणजे या खात्यावर कितीही वेळीही पैसे भरता येतात मात्र एका आठवड्यात एक किंवा दोनवेधच पैसे काढता येतात. या खात्यावर सामान्यपणे चार ते साडेचार टक्के व्याजदर असतो. वचत ~~खाते~~ खात्यावर एकपाच फार मोठी रकम काढायची असेल तर बँकेला पूर्वसूचना द्यावी लागते. या ठेकीचा उपयोग बँकाना वर्षपुरवठा करण्यासाठी करता येतो.

(4) मुदत ठेकी:-

या ठेकीचा कालावधी निश्चित आणि ठरविलेले म्हणजेच या ठेकी ठरविलेला काळसाठी ठेवल्यात येतात व तो कालावधी संपेपर्यंत या ठेकीमधून पैसे काढता येत नाही. त्या ठेकी म्हणजे मुदत ठेकी होय. या ठेकीचा कालावधी तीन महिन्यांपासून तर दहा वर्षांपर्यंतचा असतो. या ठेकीवर जाक व्याजदर मिळते तसेच ठेकीदाराला उर्जही उचलता येते. व्यापारी बँकाना या ठेकी अतिशय पायदेखी असतात.

(5) आवर्ती ठेकी:-

समाजातील मध्यमवर्गीय लोकांना काळवित करण्यासाठी अनेक बँकाना आवर्ती ठेकी या प्रकार सुरु केला आहे. ठरविलेले कालावधीसाठी हे खाते सुरु करण्यात येते. ठरविलेले कालावधीसाठी निश्चित रकम असे कावश्यक असते मुदत संपल्यावर ठेकीदाराक व्याजासह रकम मिळते.

(6) उर्ज देणे:- बँक लोकांच्या ठेकीवर व्याज देणे. व्याजपत्राचे बँकेला

प्रशासक म खर्च कराना लागतो. हा खर्च भागविजासाठी, बँकाच्या आज्ञाधारकाने लाभांश देण्यासाठी, आणि ठरविलेल्या व्याज देण्यासाठी बँका आपल्या प्रकृतीतून खर्च करून देतात. य (भावर व्याज आकारतात ठरविलेले व्याज येगारे व्याज आदी खर्चात आकारतात येगारे व्याज यातील अंतर वृत्ते बँकेला वजा होय. व्यापारी बँका ग्राहकाना पुढिल प्रकारे खर्च देतात.

(अ) खर्च :-

व्यापारी उद्योजक यांना निश्चित मुदतीची खर्ची गरज असते व्यापारी बँका तर्जिमा मरिजापासून ते वेळ कर्ष मुदतीचे खर्च देतात. असे खर्च देताना बँक तारण, चेसे, स्थावर मालमत्ता, शेअर, खर्च रोखे इत्यादीच्या तारणावर खर्च दिले जाताना खर्च मंजूर झाल्यावर ती रक्कम खर्च घेणाऱ्या व्यक्तीच्या खात्यावर जमा केली जाते. व संपूर्ण मंजूर रकमेवर व्याज आकारले जाते.

(ब) रोख खर्च :-

अशाप्रकारचे खर्च व्यापार्यांच्या पत्तिका पत्तिका व पत्रांवरून असते. नेके खर्च मंजूर झाले असलेले लेखी रकम खर्चदारांच्या खात्यावर जमा केली जाते. खर्चदाराला चेकद्वारे दिले जाते. खर्चदार चेकच्या साहाय्याने आपली वेणी देतो. व खर्ची उचल करतो. व जेव्हा रकम उचलली असलेले लेख्याच रकमेवर व्याज आकारले जाते.

(क) अश्लिष्ट खर्च :-

ग्राहकास व्याजा खात्यात जमा असलेल्या रकमेवरील काही निश्चित मर्यादित जादा रकम काढण्यास बँक जी परवानगी देते त्यामच अश्लिष्ट खर्च जादा रकम उचलण्याची सवलत म्हणतात.

(ख) हुंड्या वर खर्च :-

व्यापार्यांच्या हुंड्या वरून बँका एकप्रकारे खर्च देऊ शकतात. हुंड्यामध्ये खरेदीदाराचे निश्चित मुदतीनंतर दराने रकम देण्या करार केलेला असतो. व्यापारी बँका; केवळ व्यापारी व्यक्तींवरून निमित्त झालेल्या हुंड्या वर खर्चाचे काम करतात. सामान्यपणे हुंड्या मुदत ६ नव्वद दिवसांची असते. हुंड्या वर खर्चाचा बँक करार काढून घेते.

(ग) गुंतवणूक :-

व्यापारी बँका केवळ खर्च देण्यासाठी पैसे जमा करतात असे नाही. बँका आपल्या शहरात इमारती उभारून, निश्चित हुंड्याचे जात शरेंदी करून, खर्चाचे खरेदी करून पेशाची गुंतवणूक करतात.

13

दुसऱ्या स्वऱ्काची कार्ये.

प्राथमिक स्वऱ्काच्या कार्यवृत्तिरिक्त आपली वंका दुसऱ्या स्वऱ्काची पुढिल कार्ये पार पाडनात.

1) निश्चस्त म्हणून कार्ये.

आपल्या वृत्तूनंतर आपली मालमत्ता आपल्या पारसालाच मिटावी या हेतूने मालमत्तेची सांभाळणूक करणाऱ्या वंकेला निश्चस्त म्हणून नेमले जाते. पारस जोपर्यंत अज्ञान झालेले तोपर्यंत वंक त्या व्यक्तीची मालमत्ता सांभाळते. पारस सतत बाल्मावर मालमत्ता पारसाला गोळात दिली जाते. असे कार्य करव्यासाठी वंक मोवदला घेते.

2) शेखांची खरेदी-विक्री करणे.

ग्राहकांसाठी शेअर्स व कर्जरीखे खरेदी करव्याचे कार्य वंक करतात. शेअरकांसाठी पाकीजे ते शेअर्स व कर्जरीखे वृत्तांत करून. ग्राहकाला अल्पकमिशनमध्द्रे उपलब्ध करून देण्याचे काम वंक करतात. त्याचप्रमाणे एखाद्या ग्राहकाला आपल्या जवळील शेअर्स किंवा कर्जरीखे विकणे असल्यास वंक वंके वंकेला काम पूर्ण करते.

3) एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी पैसे पाठविणे.

ग्राहकाचे पैसे एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी पाठविण्याचे कार्य वंकमार्फत केले जाते. वंक आपल्या शाखाद्वारे चेक, ड्राफ्ट, मेल ड्राफ्ट, टेलिग्राफिक ट्रांसफर, या साहाय्याने पैसे पाठविते. वंकमार्फत असे पैसे पाठविणे स्वस्त व जलद असते.

4) प्रवासि धनोदेश.

प्रवासात रोख रक्कम नेणे दोक्याचे असते म्हणूनच वंकाचे धनोदेश उपयुक्त ठरतात. हे धनोदेश ज्या वंकून घेतलेले असनात. ती वंक आपल्या इतर शाखांवर किंवा मोठी बँकेला, विभागाक, किंवा वंकेचे प्रतिनिधी म्हणून काम करणाऱ्याना दिले तरी ते वट्टून पैसे मिळू शकतात. धनोदेशावर एका ठराविक ठिकाणी खरी कोल्पाळ लाभ पैसे मिळतात.

5) आकडेवारी जोडा करणे.

अमेक विकसित राष्ट्रात वंकमार्फत देशातील कार्गि परदेशातील व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, व इत्यादीं व्यक्तींची अडथळात आकडेवारी जमा करतात. जमा केलेली माहिती आपल्या खातेदारांना उपलब्ध करून देण्याचे कार्य वंक करतात.

✓ 1. प्रारम्भिक चरणाने परतुच्या साहाय्य करणे. प्रत्येक व्यक्तीजवळ काही महत्त्वाचे वास्तव्ये, मौल्यवान वस्तु, सोने चांदीच्या वस्तु असतात. जगा वस्तुच्या सुरक्षिततेची हमी देता शिकारतात या वस्तु सुरक्षित ठेवण्यासाठी बँक ग्राहकाला सुरक्षित कक्षांची (Safe Deposit vaults) उपलब्ध करून देतात. या सुरक्षित कक्षा आकारानुसार भाडे आकारले जाते. मोठ्या शहरात ही योजने लोकप्रिय का

५) परकीय चलनाचे व्यवहार करणे:-

पूर्वीच्या काळी परकीय चलनाचे व्यवहार किट्टी निमित्त बँका कधीत असत. परंतु आता आपली बँकाही असे व्यवहार करत आपली बँका परदेशातील बँकाशी संबंध प्रस्थापित करून परकीय करारवालां खरेदीनिती, पैसांचे स्थलांतर इ. कार्ये करून परकीय व्यापाराचे अर्थप्रसंग करतात.

६) हमीपत्र देणे:-

एका बँकेने दुसऱ्या बँकेला एखाद्या व्यापाऱ्यास शिफारसपत्र देणे म्हणजे हमीपत्र देणे. परदेशात व्यापाऱ्याची ओळख नसल्यामुळे व्यवसायात अनेक अडथळे येतात. ही अडथळे दूर करण्यासाठी बँकेकडून व्यापाऱ्याला एक पत्रपत्र देणे येते. या पत्रपत्राच्या बाधारे व्यापाराच्या दुरुच्या दिकाणी आडवलं भिकेनितीचे शक्य होते असे पत्रपत्र म्हणजे एक हमीपत्र म्हणते.

७) तांत्रिक सल्ला देणे.

व्यापारी बँका आपला खातेदारना लोकांजवळ असणारी गुहा लोकांमोठ्या उद्योगात किती प्रमाणाने गुंतवारी आंखणी जाईदर्शन नसता देणाचे काम करते.

८) पतर्पशा निर्गम करणे.

व्यापारी बँकेत दुरुवार आपल्या दुरु वेळाने या दुरुच्या आधारावर बँका पतर्पशाची निर्गमिता करतात. पतर्पशांमुळे विविध क्षेत्रांमधील असलेली पैशांची मागणी पुर्ण प्रजास सहाय्य होते. साह्याना उद्योग, व्यापारावर पतर्पशाचा प्रभाव फार मोठा असतो.

अशाप्रकारे व्यापारी बँका व्यापारी-श्रीमती पर पाईक राष्ट्रमिवाकाला चालण देभाले काळ करतात.

1999-2000, 2000-2001, 2001-2002, 2002-2003, 2003-2004

वॉकिंग नवीन संकल्पना

* बँक विचारात नवीन संकल्पना → (New Concepts in Banking) (कशावय्य - पाना) (15)

→ भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या विकासात क्रांतिजनित क्षेत्रातील व्यापारी बँकेचे योगदान अत्यंत महत्त्वाचे आहे. एकेच नफे तर बदलत्या परिस्थितीनुसार व्यापारी बँकांक आपल्या व्यवसायमधून, रघोच धोरणे व शाहक संकेमधून महत्त्वपूर्ण बदल केलेले आहेत.

सध्याच्या माहिती तंत्रज्ञानाच्या युगात भारतीय व्यापारी बँकांनीही भाषणी आयुक्तिका सिद्ध करण्याचे निविद्य प्रयत्न केलेले आहेत. असाच काही नवीन संकल्पना पुढिलप्रमाणे सांगता येतील

* कोअर बँकिंग → (Core Banking)

कोअर बँकिंग ही नेहमी आधारित प्रणाली असून या प्रणालीद्वारे दोन किंवा अधिक बँका अथवा बँकांच्या शाखा एकमेकांशी नेहमीद्वारे जोडल्या जातात. कोअर बँकिंग मुळे एका बँकेचा शाहक दुसऱ्या बँकेतून देखील आपल्या खात्यावर व्यवहार करू शकतो. तसेच एका शाखेतील खातेदार दुसऱ्या शाखेतून देखील आपल्या खात्यावर व्यवहार करू शकतो. तसेच बँक व्यवस्थापनास ही सोयीस्कर व उपयुक्त पध्दती आहे.

सध्या भारतातील ४६.४% शार्वजनिक व्यापारी बँकांच्या शाखामध्ये कोअर बँकिंग प्रणाली प्रस्थापित करण्यात आलेली असली तरी अजुनही कोअर बँकिंगच्या निश्चारास प्रचल वाव आहे. स्टेट बँक ऑफ इंडिया ग्रुप, ओरिएण्टल बँक ऑफ कॉमर्स, इंडियन बँक, कॉपोरेटिव्ह बँक, ऑम्प्रा बँक, सिव्हीकंट बँक, बँक ऑफ मद्रास. यांच्याअतिरिक्त इतर शार्वजनिक व्यापारी बँकांमधील कोअर बँकिंगचे प्रमाण ५०% पेक्षा कमी आहे.

* ए. टी. एम → (ATM) (Automatic Teller Machine)

स्वयंप्रदान पध्दती एतने ATM सेवेची भारतातील सुखवात सर्वप्रथम बँक ऑफ इंडिया या बँकेने मुंबई येथे सन १९८८ मध्ये केली. यानंतर १९८९ मध्ये विजया बँकेने व सध्या सर्वच शार्वजनिक क्षेत्रातील व्यापारी बँकांनी ही सेवा वेध्यास सुखवात केली आहे! मार्च २००७ अखेर या बँकांकडून २६२१० ATM केंद्रांद्वारे ही सेवा दिवसि जात आहे.

ATM सेवा देणाऱ्या शार्वजनिक व्यापारी बँकांमध्ये RBI चा शुपच हिस्सा शार्वजनिक असून या गटाद्वारे ६४४९ ATM केंद्रे चालविणी जात आहे अनेक बँका भाषणी स्वतःच ATM केंद्रे (On-site) व इतर बँकांच्या ATM

सलग्न (off-line) ATM सुविधा उपलब्ध करून देण आहेत.

सध्या अनेक शारीरिक बँकांनी ATM नेटवर्कमध्ये प्रवेश केलेला आहे त्यास (ATMs) डोमर्स पेमेंट नेटवर्क सिस्टिम असे म्हणले जाते या सेवेमुळे कोणत्याही बँकेच्या ग्राहकास इतर कोणत्याही बँकेच्या ATM मधून पैसे काढण्याची सेवा प्राप्त झालेली आहे.

* E-Banking (ई-बँकिंग)

* संकल्पना: - ई-बँकिंग ही एक आधुनिक बँकिंग व्यवहाराची पर्याय आहे, याचा अर्थ Electronic बँकिंग असा होतो. ही एक माहिती तंत्रज्ञानावर आधारित असलेली बँक सेवा होय.

आख्या: - (1) रिचर्ड ब्रुस्ले व इयम बल भावेद: - यांच्या मते, ई-बँकिंग ही एक एकात्मिक संकल्पना असून यामध्ये ग्राहक प्रत्यक्ष बँकेमध्ये न जाता वलेकट्रानिडि: माध्यमाद्वारे बँकिंग व्यवहार करू शकतो:

(2) डेव्हिड ब्लेमिंग: - यांच्या मते, ई-बँक हा बँकिंग सेवा देण्याचा पर्यायी मार्ग असून अनेक बँका व सेवा देणाऱ्या संस्था यांचा कोडेबाबत पर्यायाने पापर करीत आहेत, परंतु पुन्ही जर ऑन-लाईन बँकिंग सेवा देण असाल तर पुन्ही ई-बँकिंग मध्ये आरान असे म्हणता येते:

* भारतीय बँक व्यवसायाभरतीम ई-बँकिंगचे स्वरूप: - 20 व्या शतकातील माहिती तंत्रज्ञानाच्या क्रांतीने परिणाम जगातील सर्व देशातील बँक व्यवसायावर झालेले दिसून येत आहेत. त्यांना भारतीय बँकांनी आपवाद नाहीत. अथवा भारतातील शारीरिक क्षेत्रातील आपाई बँकाकडुवरी निविद्य प्रकारच्या उच्च तंत्रज्ञानाभरित सेवा पुरविण्यास सुकवान बाली होते यामध्ये ए. टी. एन., बँकाचे संजगकीकरण, क्रेडिट कार्ड, डेबिट कार्ड कोक्षर बँकिंग इंटरनेट बँकिंग, मोबाईल बँकिंग व सेनाच्या समविश्र झालेला दिसतो.

ई-बँकिंग सेवामुळे ग्राहकांचा वेध, पैसा व शम यामुध्ये खुप मोठी कचत वेडु लागली. व बँकिंग व्यवहार करणे सुलभ झाले आहे.

नाशदे

रोख पैसे / नेक हुक वाकगल्याची आवश्यकता नसते.

डिटे कार्ड एवाकणे शोयीचे असते.

नासातील एक भंडवशाचा मित्र म्हणून क्रेडिट कार्डचा उल्लेख केवळ जाणे

डिटे कार्डधारकाला नाममात्र शुल्क द्यावे लागते.

क्रेडिट कार्ड हरवल्यास पुढिल निर्गम द्यावे लागतात

क्रेडिट कार्ड उपलब्ध करणाऱ्या बँकेला किंवा त्या बँकेच्या राबक्या

खोला कार्ड हरवल्याची माहिती देणे

क्रेडिट कार्ड हरविल्याची नोंद नगिरेच्या पोलीस ठाण्यात करणे.

क्रेडिट कार्ड हरविल्याची माहिती बँकेला मिळाल्यावर

आ. काडीचा तपासिले ~~Hot card bulletin~~ Hot card bulletin. मध्ये प्रसिद्ध

त्या भागात भागि संलग्न संस्थानात कळविले जाते. त्यामुळे

आ. काडीचा गैरवापर यत्ना येतो.

इंटरनेट बँकिंग (Internet Banking)

⇒ भारतातील व्यापारी बँकांनी ऑनलाईन बँकिंग सुविधाही
सुद्धा केवेली आहे सार्वजनिक व्यापारि बँकांच्या शहरी व भवनागरी
भागातील शाखांमधून ही सेवा उपलब्ध आहे. या सेवेला ऑनलाईन,
इंटरनेट किंवा वायरलेस बँकिंग असे म्हटले जाते.

या बँकिंग सेवेद्वारे ग्राहक घरकसल्या किंवा बाहिर-
मधील संगणकाद्वारे बँकेच्या संपर्कात राहून खात्यातील रकम तपासणे
अर्ज करणे, बँकेतील योजनांची माहिती घेणे व इतर भाषिक व्यवहार
पर पाडू शकतात. याचा लाभ वेगळ्या ग्राहकांची संख्या मर्यादित आहे
कारण ही सेवा मोठ्या शहरांमध्येच कार्यात दिसते.

DG

कड विरहित अर्थव्यवस्था मायडे - तोटे साधणे

रोकडरहित भारतीय अर्थव्यवस्था - एक चिंतन

प्रास्ताविक :

८ नोव्हेंबर, २०१६ रोजी सर्व बँक व्यवहार बंद झाल्यानंतर पंतप्रधान नरेंद्रजी मोदी यांनी ५०० व १००० रु. च्या पत्रमुद्रांचे विमोद्रीकरण केले. या अनपेक्षित व अचानक घेतलेल्या निर्णयाने भारतीय अर्थव्यवस्था व समाजव्यवस्था भूकंप आल्यासारखी हादरून गेली. विमोद्रीकरणाचा हा निर्णय अर्थव्यवस्थेच्या विकासाला पुरक ठरेल की मारक हे आता भविष्यकाळच ठरविणार आहे. परंतु या घटनेनंतर सर्वाधिक चर्चिला जाणारा कळीचा मुद्दा म्हणजे रोकडरहित अर्थव्यवस्था हाच सहिला आहे. विमोद्रीकरणाच्या निर्णयामुळे एकूण चलनाच्या ८६ टक्के चलन अवैद्य ठरल्याने रोख रकमेची टंचाई निर्माण होवून रोख रकमेला पर्यायी डिजिटल साधनांचा वापर अपरिहार्य ठरला. आज आपण भारताच्या संदर्भात डिजिटल क्रांतीचे स्वप्न पाहत आहोत. नव्हे डिजिटल क्रांती आपला श्वास होऊ पाहत आहे. प्रस्तुत चिंतनात आपण थोडक्यात मुद्रेची उत्क्रांती, रोखरहित अर्थव्यवस्थेचा अर्थ, जगातील मोठ्या अर्थव्यवस्थांची व भारताची यासंदर्भातली स्थिती, वेगवेगळी डिजिटल साधने व त्यांचा वापर तसेच त्यांच्या वापराबाबतची दक्षता, डिजिटल अर्थव्यवस्थेचे लाभ व दोष, या संदर्भात सरकारने केलेली उपाययोजना आणि रोखरहित अर्थव्यवस्थेचे भारतातील भवितव्य यासंदर्भात विचार मंथन करणार आहोत.

रोकडरहित भारतीय अर्थव्यवस्था : एक चिंतन

पान क्र. ३

(4)

मुद्रेची उत्क्रांती:

काऊथर यांच्या मते, 'ज्याप्रमाणे यंत्रशास्त्रात चाकाचा शोध, विज्ञानात अग्निचा शोध, राज्यशास्त्रात पत्ताचा शोध मुलभूत स्वरूपाचा मानला जातो. त्याच प्रमाणे अर्थशास्त्रात मुद्रेचा शोध महत्त्वाचा व मुलभूत स्वरूपाचा आहे'. विज्ञानातील शोध शास्त्रज्ञांनी लावलेले परंतु मुद्रेचा शोध मात्र कोणत्याही अर्थशास्त्रज्ञाने लावलेला नाही. आर्थिक व्यवहार करताना तत्कालीन मानवाला ज्या अडचणी आल्या त्या सोडविण्याच्या त्याच्या प्रयत्नातून मुद्रेचा शोध लागला. मुद्रेचा शोध लागण्यापूर्वी मानव आपल्या जवळील जास्तीची वस्तू देऊन त्या बदल्यात दुस-या जवळील जास्तीची वस्तू स्वीकारून आपल्या गरजा भागवित असे, यालाच वस्तू विनिमय पध्दती म्हणतात. या पध्दतीत अर्थव्यवस्थेत मुद्रेचा लवलेशही नव्हता. म्हणजेच एकाअर्थाने ती एक मुद्रारहित अर्थव्यवस्थाच होती. परंतु आजची रोख रक्कमरहित डिजिटल अर्थव्यवस्थेची संकल्पना फार उन्नत स्वरूपाची, कार्यक्षम, गतिमान असून तिचा स्वीकार मानव जमातीला विकासाकडे नेणारा ठरणार आहे. पूर्वीच्या वस्तुविनिमय प्रणालीत अनेक अडचणी आल्याने मानवाने शंख, शिंपले, पाळीव प्राणी इ. चा वापर मुद्रेप्रमाणे करून पाहिला. परंतु या वस्तू नाशवंत व अविभाज्य असल्याने मानवाने वेगवेगळ्या धातुंचा मुद्रा म्हणून वापर केला. त्यानंतर पत्र मुद्रा, प्रत्यय मुद्रा व प्लास्टीक मुद्रा यांचाही वापर केला गेला. आज मात्र ही सर्व साधने परंपरागत ठरली असून काळाची गरज म्हणून डिजिटल साधनांनी मुद्रेची जागा घेतली आहे.

या तालिकेवरून असे स्पष्ट होते की, इतर जागतिक अर्थव्यवस्थांशी भारतानी तुलना केल्यास भारताची स्थिती अत्यंत दयनीय दिसून येते. यावरून रोकडरहित अर्थव्यवस्था हे भारतासाठी दिवास्वप्न तर ठरणार नाही ना, अशी साधार भिती घाटते. स्थूल राष्ट्रीय उत्पन्नाशी रोख रक्कमेचे प्रमाण भारतात सर्वाधिक दिसून येते. हे खालील तालिकेवरून स्पष्ट होईल.

तालिका क्र.२

अ.क्र.	देश	रोख रक्कमेचे जी.डी.पी.शी. प्रमाण
१	ब्राझिल	५ टक्के
२	चीन	९.४७ टक्के
३	भारत	१२.४२ टक्के

स्त्रोत - कॅपीटल जेमीनी फायनॅसियल सर्व्हिसेस ॲनालिसिस २०१४-२०१५

भारतात लोकांना रोख रक्कम स्वतः जवळ बाळगणे व रोख रकमेतच व्यवहार करणे हे अधिक सुरक्षेचे ठाटते. इतरतः जवळ रोख रक्कम नसेल तर मानसिकदृष्ट्या तो अस्वस्थ होवून व्यक्तीत असुरक्षतेची भावना निर्माण होते. म्हणजेच भारतियांच्या बाबतीत अर्थशास्त्रातील 'वर्तणूकवादी वित्तीय सिध्दांत' (Behavioural Finance Theory) लागू पडताना दिसतो.

अलिकडच्या काळात निश्चलनीकरण आणि रोख व्यवहारांवर आलेल्या बंधनांमुळे अनेकांची गैरसोय झाल्याने ऑनलाईन आणि मोबाइल बँकिंगकडे वळण्याशिवाय त्यांना पर्याय उरला नाही. कारण या दोन्हीमध्ये पैसे हस्तांतरित करण्याचे अनेक पर्याय उपलब्ध आहेत. त्यांचीच थोडक्यात ओळख करून घेऊ या.

रोकडरहित भारतीय अर्थव्यवस्था : एक चिंतन

पान क्र. ६

तालिका क्र.३

डिजिटल साधनांचे प्रकार	एनईएनटी	आरटीजीएस	आयएफपीएफ	यूपीआय
हस्तांतरणाची मर्यादा	अमर्याद	२ लाख	२ लाख प्रतिदिन	१ लाख प्रतिदिन
आवश्यक माहिती	खाते क्रमांक व आयएफएससी कोड	खाते क्रमांक व आयएफएससी कोड	खाते क्रमांक, आयएफएससी कोड, एमएनआयडी व मोबाईल	प्राप्तकर्त्याच्या व्हीपीए व एमपीआयएन
पैसे हस्तांतरणाचा कालावधी	साधारणतः त्याच दिवशी	वास्तविक वेळी	साधारणतः ३० मिनिटांत	तात्काळ
हस्तांतरित रकमेवर शुल्क	२.५६-१० हजारापर्यंत, ५६-१० हजार ते १ लाख, १५६-१ लाख ते २ लाख, २५६-२ लाखाच्या वर	३० रुपये - २ ते ५ लाखांपर्यंत	५६-१ लाखापर्यंत, १५६-१ ते २ लाख	शुल्क नाही
सामान्य आवश्यक	इंटरनेट बँकिंग	इंटरनेट बँकिंग	इंटरनेट बँकिंग	इंटरनेट बँकिंग व एमटी एफ
लाभार्थ्यांची नोंदणी	नाही	नाही	होय, जर एमएफपीएफची मोबाईल नंबर वापरला तर गरज नाही	नाही
बलेस्थान	अनिकारून सापर	२ लाखांपर्यंत क्रयवहारा वास्तविक वेळेवर	तात्काळ हस्तांतरण	खाते क्रमांक व आयएफएससी कोडची आवश्यकता नाही.

स्रोत - महागनी, गहारापूर घाटगा १ फोबुपारी, २०१७ पेज नंबर

वरील साधनांशिवाय डेबिट व क्रेडिट कार्ड्स व वेगवेगळ्या प्रकारचे ई-वॉलेट्स यांचाही उपयोग रोकडरहित आर्थिक व्यवहारांसाठी केला जातो.

डिजिटल व्यवहार करण्यासाठी आवश्यक बाबी व दक्षता :

१. प्रत्येकाने बँक खाते, आधार कार्ड व पॅनकार्ड काढणे आवश्यक आहे.
२. आपला मोबाईल नंबर बँक खात्याशी जोडला पाहिजेत.
३. बँकेतून क्रेडिट व डेबिट कार्ड काढले पाहिजे.
४. आपला कस्टमर आयडी, पासवर्ड, ओटीपी यासारख्याबाबी अत्यंत गोपनीय ठेवल्या पाहिजे.
५. नेट बँकिंग करताना बँकेच्या वेबसाईटवर जावूनच व्यवहार केला पाहिजे.
६. व्हर्चुअल किबोर्डचा वापर केला पाहिजे.
७. दुसऱ्या कोणीही लॅपटॉप वापरला असेल तर बँकिंग व्यवहारांची हिस्ट्री त्वरीत डिलीट केली पाहिजे.
८. हँकिंगचे प्रमाण वाढत असल्याने काही गंडबड आढळल्यास बँक अधिकाऱ्यांशी त्वरीत संपर्क केला पाहिजे.

रोकडरहित अर्थव्यवस्थेचे लाभ :

१. काळ्या पैशाला किंवा समांतर अर्थव्यवस्थेला पायबंद बसेल: नॅशनल कॉन्सिल फॉर अॅप्लाइड इकोनॉमिक रिसर्च, नॅशनल इन्स्टिट्यूट फॉर पब्लिक फायनन्स आणि पॉलिसी अॅण्ड नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ फायनान्सियल मॅनेजमेंट या तीन सरकारी थिंक टॅंक म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या

(का. 12/16)

संस्थांनी वेळोवेळी दिलेल्या माहितीनुसार भारताच्या जी.डी.पी. च्या २० ते २५ टक्के किंवा किमान ३० लाख कोटी रुपये इतक्या काळ्या पैशाची भारतात समांतर अर्थव्यवस्था आहे. ग्लोबल फायनान्सियल इंटिग्रीटी या वॉशिंग्टनस्थित थिंक टॅकने केलेल्या अंदाजानुसार १९४८ ते २००८ या ६० वर्षांच्या काळात ४६२ बिलियन डॉलर म्हणजे २०,७९,००० कोटी रुपये इतका काळा पैसा भारताबाहेर पाठवला गेला. अशा काळ्या पैशाला पायबंद घालण्यासाठी रोकड व्यवहाररहित अर्थव्यवस्था निश्चितच मदत करेल.

२. कर चोरीचे प्रमाण कमी होईल : भारतात रोकड व्यवहारांमुळे उत्पन्नाची कोणतीही नोंद ठेवली जात नाही. त्यामुळे कर चोरीचे प्रमाण भारतात सर्वाधिक आहे. रोकडरहित अर्थव्यवस्थेमुळे सर्व आर्थिक व्यवहारांची नोंद होऊन असल्यामुळे कर चोरीचे प्रमाण कमी होवून ते नगण्य राहील.
३. रियल इस्टेटच्या किंमती कमी होतील : रियल इस्टेट क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणात रोख रकमेचे व्यवहार बेकायदेशीरपणे होत असत. डिजिटल व्यवहारामुळे सर्व व्यवहारात पारदर्शिकता येवून त्यामुळे रियल इस्टेटचे कृत्रीमरित्या वाढविलेले अवाजवी दर कमी होवून ग्राहकांना रास्त किंमतीत रियल इस्टेट खरेदी करता येईल.

(का. 12/24)

कृ. शि. 17
 अर्थव्यवस्था
 का. 14/4

४. बनावट चलनाची समस्या संपुष्टात येईल : भारतात पाकिस्तानमधून मोठ्या प्रमाणात बनावटी चलन येत असे. या बनावटी चलनामुळे आतंकवाद, दहशतवाद व नक्षलवाद यांना खतपाणी मिळत असे. रोकडरहित अर्थव्यवस्थेमुळे बनावटी चलनाची समस्या आपोआप संपुष्टात येईल.
५. भ्रष्टाचाराला आळा बसेल : रोख आर्थिक व्यवहारामुळे अर्थव्यवस्थेच्या प्रत्येक क्षेत्रामध्ये मोठ्याप्रमाणात भ्रष्टाचार वाढला होता. रोखरहित अर्थव्यवस्थेमुळे भ्रष्टाचारमुक्त समाजव्यवस्थेची निर्मिती होईल.
६. स्थूल राष्ट्रीय उत्पादनात (जी.डी.पी.) मध्ये वाढ होईल: भुडीजच्या अहवालानुसार इलेक्ट्रॉनिक व्यवहारामुळे भारताच्या जी.डी.पी. मध्ये किमान ०.८ टक्के वाढ होईल. याशिवाय बाजारपेठांचा विकासही ०.३ टक्क्याने वाढेल.
७. मौद्रिक हस्तांतरणात पारदर्शकता : डिजिटल साधनांनी आर्थिक व्यवहार केल्यास त्यांची सर्व बँका व वित्तीय संस्थाकडे नोंद होते. त्यामुळे मौद्रिक हस्तांतरणात पारदर्शकता निर्माण होवून व्यावसायिक क्रिया वाढीला लागतात.
८. पैसा व वेळेची बचत होते : डिजिटल व्यवहारामुळे सर्व आर्थिक व्यवहार अत्यंत कमी वेळात कुठेही न जाता पार पाडता येतात. त्यामुळे

सुध्दा कमी होईल. त्यामुळे विश्व पर्यावरणाचे संरक्षण करता येईल.

१३. ए.टी.एम.च्या व्यवस्थापनावरील खर्च कमी होईल : डिजिटल व्यवहारांमुळे ए.टी.एम. ची फारशी आवश्यकता राहणार नाही. त्यामुळे ए.टी.एम. च्या व्यवस्थापनावर होणाऱ्या कोटयावधी रुपयाच्या खर्चात कपात करता येईल.

१४. सामाजिक कल्याणात वाढ होईल : कर चोरी न करता आल्याने सरकारच्या कररूपी उत्पन्नात वाढ होवून हे उत्पन्न आधारभूत संरचना निर्मितीसाठी तसेच गरीब व वंचित वर्गाच्या कल्याणासाठी वापरता येईल.

१५. गुन्हेगारीचे प्रमाण कमी होईल : डिजिटल व्यवहारांमुळे रोख रक्कम जवळ बाळगणाऱ्यांची जोखीम कमी होवून चोऱ्या, लुट्यात, शोधे गान प्रमाण कमी होईल.

१६. साठारूपी रोख पैसा चळनात येईल : डिजिटल आर्थिक व्यवहारांमुळे रोख स्वरूपात पडून असलेला साठारूपी पैसा प्रवाहरूप होवून त्यामुळे आर्थिक व्यवहारात वाढ होईल.

१७. करांचे दर कमी होतील : कर वसूली अभिमान होवून सरकार गुंतागुंतीच्या कररचनेच्या जागी सुलभ करप्रणाली आणून कराचेदरसुध्दा कमी होतील.

१२/१६
अर्थव्यवस्था
का. ५५

(3) ~~पुस्तक~~

(कायदा)

१८. हवाला व्यवहाराला पायबंद : रोखरहित आर्थिक व्यवहारांमुळे हवाला सारख्या रँकेटला पायबंद बसेल.

१९. पैशाची उधळपट्टी थांबेल : रोख रकमेत व्यवहार करतांना उधळपट्टी होण्याची शक्यता जास्त असते. डिजिटल व्यवहारात जमा खर्चाचे हिशोब त्वरीत लक्षात येतात. त्यामुळे पुढील उत्पन्न खर्चाचे अंदाजपत्रक तयार करून होणारे नुकसान टाळता येते.

२०. संतुलीत विकास : प्रत्येक आर्थिक व्यवहाराची नोंद होत असल्याने कोणतेही क्षेत्र कमजोर व कोणते बळकट हे सरकारच्या लक्षात येवून कमजोर क्षेत्राच्या विकासावर भर देवून संतुलीत विकास साधता येतो.

रोकडरहित अर्थव्यवस्थेचे दोष व आव्हाने: (नोट)

१. व्यक्तिगत गुप्ततेचा भंग : प्रत्येक व्यक्ती आपले आर्थिक व्यवहार गुप्त ठेवू इच्छितो हे व्यवहार इतरांना कळू नये याची तो सतत काळजी घेत असतो. डिजिटल व्यवहारात अशी गुप्तता भंग होण्याची सारखी भिती त्याला वाटत असते.

२. सुरक्षेची चिंता : आपली बँकेतील रक्कम सुरक्षित राहिल की नाही, त्यात काही गैरप्रकार तसेच

(मोट)

फसवणूक तर होणार नाही ना अशी सारखी भिती ग्राहकांना वाटू लागते.

३. सायबर गुन्हेगारी : बँक खाते हॅक होणे, खात्यातील रक्कम परस्पर काढून घेणे हे प्रकार दिवसेंदिवस वाढत आहेत. २०१५-२०१६ मध्ये जागतिकस्तरावर सायबर गुन्हेगारीमुळे ४५ अब्ज डॉलर तर भारतात ४ अब्ज डॉलर एवढे मोठे नुकसान झाले आहे.

४. निरक्षरता व अज्ञान : भारतात निरक्षरता व अज्ञान मोठ्या प्रमाणात असल्याने डिजिटल साधनांच्या वापर अनेकांना करता येत नाही.

५. दारिद्र्य : भारतात दारिद्र्य रेषेखाली राहणाऱ्या लोकांचे प्रमाण ३० ते ३५ टक्के असल्याने त्यांना दोन वेळेचे भोजन करण्यासाठी रात्रंदिवस कष्ट करावे लागतात. त्यामुळे ते बँकेत पैसे ठेवून रोकरहित व्यवहार करू शकत नाही.

६. डिजिटल व्यवहारांवरील चार्जेस : १ एप्रिल, २०१७ पासून रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने डेबिट व क्रेडिट कार्ड्स वापरावर कॅश हॅन्डलिंग चार्ज, सर्व्हिस चार्ज व सेस लावण्याचे ठरविल्याने ग्राहकांवर बोझा पडून रोख व्यवहार करताना असे चार्जेस नसल्याने जी ग्राहकांची बचत होत असे ती आता हिरावून घेतल्या जाईल.

७. आर्थिक असमानतेत वाढ : डिजिटल अर्थव्यवस्थेत बँकाची व डिजिटल सेवा पुरविणाऱ्या कंपन्यांची चांदी होणार असून त्यांना

वटी
मुळे
यांना
मुळे
रात

र्थक
मध्ये
हित
पेची

वाढ
नेक
मान
चा

एल
सर्व
मुळे
वून

ल
मा

(नोट)

मोठ्या प्रमाणात कमिशन मिळणार आहे. दुसऱ्या बाजूला सर्वसामान्य लोकांच्या खिशातून हा पैसा बँका व खाजगी कंपन्यांना प्राप्त होणार आहे. त्यामुळे आर्थिक असमानता वाढीस लागेल.

८ आर्थिक अरिष्टय : अमेरिकन अर्थशास्त्रज्ञ स्टिव्ह हॅक यांच्यामते "रोखरक्कमधिष्ठीत भारतीय अर्थव्यवस्थेची परिणती रोखरक्कमरहित अर्थव्यवस्थेत केल्यास त्यातून आर्थिक अरिष्टय निर्माण होईल." (Just look at India- Cash Economy in a Cashless.crisis).

९ आर्थिक व्यवहारात खोळंबा : जर आपले क्रेडिट / डेबिट कार्ड चोरीला गेले किंवा हरविले तर नविन मिळण्यासाठी बराच विलंब होतो. अशा काळात आर्थिक व्यवहारांत खोळंबा निर्माण होतो.

१०. पीन व पासवर्ड विसरणे : बरेचदा नेगवेगळ्या बँक खात्यातील पीन नंबर व पासवर्ड वेगवेगळे असल्याने ते लक्षात राहात नाही. त्यामुळे आर्थिक व्यवहारात अडचणी निर्माण होतात.

११. इंटरनेट सुविधेचा अभाव : भारतात केवळ शहरी भागापुरतीच इंटरनेट सुविधा उपलब्ध आहे. विशालकाय भारताच्या ग्रामीण भागात आजही ही सुविधा निर्माण झालेली नाही. याच भागात ७९ टक्के लोक निवास करत असल्याने त्यांना डिजिटल व्यवहार करता येत नाहीत.

१२. रवाईप मशीनचा अभाव : सध्या भारतात १५ लाख रवाईप मशीन आहेत. २०१७-२०१८

पर्यंत २० लाख स्वाईप मशीन चीन मधून आयात कराव्या लागतील. या व्यवहारात मोठया प्रमाणावर चीनला फायदा होणार आहे.

वरील गुणदोषांची तुलना केल्यास गुणांचे पारडे अधिक जड असल्याने व दोष प्रयत्नपूर्वक दूर करता येत असल्याने रोकडरहित अर्थव्यवस्था निर्माण करता येवू शकते. यासाठी शासनाने मोठयाप्रमाणावर उपाययोजनाही प्रारंभ केल्या आहेत.

सरकारी उपाययोजना :

१. निती आयोगाची घोषणा : डिजिटल व्यवहाराला वृद्धिंगत करण्यासाठी निती आयोगाने १५ डिसेंबर, २०१६ रोजी उपभोक्त्यांसाठी लकी ग्राहक योजना आणि व्यापारी वर्गासाठी डिजी-धन योजनेची घोषणा केली. यामध्ये यु. एस. एं. डी., यु. पी. आय., ए. ई. पी. एम. आणि आधारकार्डाशी संबंधित खरेदी विक्रीचा समावेश करण्यात आलेला आहे. या योजनेचा कालावधी २५ डिसेंबर, २०१६ ते १४ एप्रिल, २०१७ असून १४ एप्रिल, २०१७ ला उपभोक्त्यांसाठी १ कोटीचा ग्रॅन्ड पुरस्कार तर व्यापाऱ्यांसाठी ५० लाख रुपयाचा पुरस्कार ठेवलेला आहे. याशिवाय दैनिक ड्रॉ, साप्ताहिक ड्रॉ यामधून हजारो पुरस्कार ग्राहकांना दिली जातील.

रोकडरहित भारतीय अर्थव्यवस्था : एक चिंतन

पान क्र. १९

करण्यासाठी कायदा संमत करण्यात आला आहे. या कायद्यातील कलम २० नुसार कायद्याने उल्लंघन केल्यास ६ महिन्यांची कैद होवू शकते.

५. भिम अॅप : ३० डिसेंबर, २०१६ रोजी केंद्रसरकारने सर्व सामान्यांना ऑनलाईन व्यवहार सुलभ व्हावे म्हणून भिम अॅप (Bharat Interface For Money) लॉंच केले आहे. हे अॅप ग्रामीण भागातही लाखो लोकांनी डाउनलोड केले आहे.

६. भारत नेट प्रकल्प : या प्रकल्पाच्या पहिल्या टप्प्यात म्हणजेच मार्च २०१७ पर्यंत देशातील १ लाख ग्रामपंचायतींना भूमीगत ऑप्टिकल फायबर केबलद्वारे इंटरनेट सुविधा पुरविली जाईल. दुसऱ्या टप्प्यात डिसेंबर २०१८ पर्यंत उर्वरित सर्व १.५ लाख ग्रामपंचायतींना इंटरनेट सेवा पुरविली जाईल.

७. महाराष्ट्र शासनाचे महावॉलेट : राज्यातील नागरीकांना अर्थिक व्यवहार मोबाईलच्या माध्यमातून करता यावेत म्हणून महावॉलेट सुरू करणारे महाराष्ट्र हे देशातील पहिले राज्य ठरले आहे. याशिवाय राज्यात ३० हजार सेवाकेंद्रांवर व स्वस्तधान्य दुकानांवर स्वाईप मशीन लावण्यात येणार आहे.

८. शैक्षणिक क्षेत्रातील उपाययोजना : यु.जी.सी. ने प्रत्येक विद्यापीठाला अशा सुचना दिल्या आहेत की, एन.एस.एस. व एन.सी.सी. युनिटद्वारे ग्रामीण भागातील लोकांना डिजिटल व्यवहाराचे प्रशिक्षण

२. सरकारद्वारे सवलतीची घोषणा : केंद्र सरकारने डिजिटल पेमेंटवर खालील सवलती जाहीर केल्या आहेत.

- १. पेट्रोल / डिझेल खरेदी करणाऱ्यांना ०.७५ टक्के सूट.
- २. राष्ट्रीय महामार्गावर टोल भरल्यास १० टक्के सूट.
- ३. ऑनलाईन सर्वसाधारण विमा खरेदीवर १० टक्के सूट तर आयुर्विम्यासाठी ८ टक्के सूट.
- ४. रेल्वेतर्फे दिल्या जाणाऱ्या कॅटरिंग, निवास व आराम कक्ष अशा सुविधांसाठी डिजिटल पेमेंट करणाऱ्यांना ५ टक्के सूट.
- ५. रेल्वेचे ऑनलाईन टिकीट काढणाऱ्या सर्व प्रवाशांना १० लाख रुपयाचा अपघात विमा मोफत.
- ६. लोकल ट्रेनची पास काढणाऱ्यांना ०.५० टक्के सूट.
- ७. डेबिट किंवा क्रेडिट कार्ड्स वरील २००० पर्यंतच्या व्यवहाराला सेवा कर नाही.
- ८. किसान क्रेडिट कार्डधारक ४,३२,००,००० शेतकऱ्यांना रुपये किसान कार्डचे वितरण.

३. जनधन योजना : रोकडरहित अर्थव्यवस्थेच्या निर्मितीसाठी सरकारने जनधन योजना अगोदरच सुरु केली आहे. या योजनेच्या माध्यमातून देशातील २३ कोटी लोकांचे बँक खाती उघडण्यात आली असून त्यांना रुपये कार्ड देण्यात आले आहे.

४. धनादेश, ऑनलाईन वेतन कायदयास संसदेची मंजूरी : ८ फेब्रुवारी, २०१७ रोजी संसदेने वरील कायदयास मंजूरी दिली आहे. या कायद्यानुसार औद्योगिक क्षेत्रातील कामगारांचे वेतन धनादेशाद्वारे किंवा थेट त्यांच्या बँक खात्यात जमा

दाबल्याबरोबर रोकडाधिष्ठित अर्थव्यवस्थेचे रुपांतर रोकडरहित अर्थव्यवस्थेत करेल. त्यासाठी सरकार, समाज, एन.जी.ओ., प्रशासन, विद्यापीठे, व्यापारी मंडळी, ग्राहक संघटना यांनी एकत्र येवून प्रयत्न केल्यास निश्चितच दिर्घकाळात का होईना डिजिटल अर्थव्यवस्थेच्या आपल्या स्वप्नाची पूर्ती निश्चितच होईल, अशी मला शास्वती वाटते.

संदर्भ सूची :

१. लोकराज्य जानेवारी २०१७
२. योजना जानेवारी २०१७
३. दैनिके : दै. महाराष्ट्र टाईम्स, दै. टाईम्स ऑफ इंडिया, दै. इकोनॉमिक टाईम्स, दै. लोकसत्ता, दै. लोकमत.
४. डॉ. आनंद पाटील (फेब्रुवारी २०१७) जनरल नॉलेज.
५. वेबसाईट्स : www.hindustantimes.com
www.answers.yahoo.com
www.moneycontexion.com
www.quora.com
www.moneycrasher.com
www.businesstoday.in
www.forbes.com

देण्यात यावे. रामानंतीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, मांडेडने २०१७-२०१८ या शैक्षणिक वर्षापासून बी.ए. भाग-२ मधील अर्थशास्त्र विषयासाठी रोकडरहित व्यवहार हा एक पेपरच अभ्यासक्रमात ठेवलेला आहे. राजस्थान बोर्ड ऑफ सेकंडरी एज्युकेशनने २०१७-२०१८ पासून अर्थशास्त्र विषयाच्या १२ वी च्या पुस्तकात रोखमुक्त अर्थव्यवस्थेवर एक प्रकरण सुरु करण्याचे निश्चित केले आहे.

समासोप :

कशालेश अर्थव्यवस्थेसाठी भारतात १९६० पासूनच प्रयत्न सुरु झाले होते. ८ नोव्हेंबर, २०१६ च्या गोटाबंदीच्या घोषणेनंतर याला विशेष गती मिळाली. भारत हा एक विकसनशील देश आहे. येथे दारिद्र्य, अज्ञान, निरक्षरता मोठ्या प्रमाणात असून असंधीत क्षेत्रही मोठे आहे. भारतात केवळ ५ टक्के लोकच डिजिटल साधनांद्वारे आर्थिक व्यवहार करतात. अशा विपरीत स्थितीत भारतीय अर्थव्यवस्था रोकडरहित करणे केवळ अशक्य आहे. असे असले तरी क्रमाक्रमाने रोख व्यवहारांवर नियंत्रण ठेवून डिजिटल व्यवहारांना प्रोत्साहन दिले तर भारतीय अर्थव्यवस्थेत कमीतकमी रोखरहित आर्थिक व्यवहार होऊ लागतील. अल्पकाळात भारतीय अर्थव्यवस्थेला डिजिटल करणारी कोणतीही अशी जादूची कांडी नाही की, जी एखाद्या स्वीचचे अटन

रोकडरहित भारतीय अर्थव्यवस्था : एक चिंतन

पान क्र. १९

3 types of cashless transaction options via prepaid payment instruments for you

The RBI classifies every mode of cashless fund transfer or transaction using cards or mobile phones as 'prepaid payment instrument'.

By Riju Dave, Hiral Thanawala, ET Bureau | Updated: Nov 23, 2016, 04.02 PM IST

Save

3 With limited cash in hand and an indefinite crunch in sight, most
Comments

people are rushing to cashless transactions. "Digital transactions bring in better transparency, scalability and accountability. The new move will compel more merchants to accept digital money," says Abhay Doshi, Senior V-P & Head, Digital Services Platform Business, Flytxt.

The RBI classifies every mode of cashless fund transfer or transaction using cards or mobile phones as 'prepaid payment instrument'. These can be issued as smart cards, magnetic stripe cards, Net

accounts, Net wallets, mobile accounts, mobile wallets or paper vouchers. These are classified into three types:

Closed: Issued by an entity for purchasing goods and services only from it, these don't allow cash withdrawal or redemption. Ola Money is one such closed wallet.

Semi-closed: These are used to buy goods and services, including financial services, from merchants that have a specific contract with the issuer. These too don't allow cash withdrawal or redemption and include wallets offered by service providers like Paytm and State Bank Buddy.

Open: These can be used to buy goods and services, including fund transfers at merchant locations, and also permit cash withdrawals at ATMs. All Visa and Master-Card cards fall into this category.

CASHLESS MODES

Mobile wallet: This is basically a virtual wallet available on your mobile phone. You can store cash on the mobile to make online or offline payments. Various service providers offer these wallets via mobile apps, which you need to download on the phone. You can transfer the money into these wallets online using credit/debit card or Net banking. This means that every time you pay a bill or buy online via the wallet, you won't have to furnish your card details. You can use these to pay fees, bills and make online purchases.

money: This includes credit, debit and prepaid cards. The latter can be issued by banks or non-banks and can be physical or virtual. These can be bought and recharged online via Net banking and can be used to make online or point-of-sale purchases, even given as gift cards.

Net banking: This does not involve any wallet and is simply a method of online transfer of funds from your bank account to another bank account, credit card, or a third party. You can do it through a computer or mobile phone. Log in to your bank account on the Net and transfer money via national electronic funds transfer (NEFT), real-time gross settlement (RTGS) or immediate payment service (IMPS), all of which come at a nominal cost ranging from Rs 5-55.

Not making enough money in stocks? [Click here for real-life stories of successfu](#)

Cashless society

A **cashless society** describes an economic state whereby financial transactions are not conducted with money in the form of physical banknotes or coins, but rather through the transfer of digital information (usually an electronic representation of money) between the transacting parties.^[1] Cashless societies have existed from the time when human society came into existence, based on barter and other methods of exchange, and cashless transactions have also become possible in modern times using digital currencies such as bitcoin. However this article discusses and focuses on the term "cashless society" in the sense of a move towards, and implications of, a society where cash is replaced by its digital equivalent - in other words, legal tender (money) exists, is recorded, and is exchanged only in electronic digital form.

Such a concept has been discussed widely, particularly because the world is experiencing a rapid and increasing use of digital methods of recording, managing, and exchanging money in commerce, investment and daily life in many parts of the world, and transactions which would historically have been undertaken with cash are often now undertaken electronically.^{[2][3]} Some countries now set limits on transactions and transaction values for which non-electronic payment may be legally used.^[4]

Contents

History

Measurement

- Share of payments
- Amount of cash in circulation
- Amount of cash in circulation (historical)

Legal status

Advantages of a cashless society

- Reduced business risks and costs
- Reducing transmittal of disease via cash
- Transaction speed
- Reduction in criminal activity by eliminating high-denomination notes
- Better collection of economic data
- Easier consumer budgeting

Concerns

- Privacy
- Problems for the unbanked
- Fraudulent Activities
- Centralized control
- Overspending

See also

References

External links

History

The trend towards use of non-cash transactions and settlement began in daily life during the 1990s, when electronic banking became common. By the 2010s digital payment methods were widespread in many countries, with examples including intermediaries such as PayPal, digital wallet systems operated by companies like Apple, contactless and NFC payments by electronic card or smartphone, and electronic bills and banking, all in widespread use.^[3] By the 2010s cash had become actively disfavored in some kinds of transaction which would historically have been very ordinary to pay with physical tender, and larger cash amounts were in some situations treated with suspicion, due to its versatility and ease of use in money laundering and financing of terrorism, and actively prohibited by some suppliers and retailers,^[5] to the point of coining the expression of a "war on cash".^[6] By 2016 in the United Kingdom it was reported that 1 in 7 people no longer carries or uses cash.^[7] The 2016 United States User Consumer Survey Study claims that 75% of respondents preferred a credit or debit card as their payment method while only 11% of respondents preferred cash.^[8] Since the founding of both companies in 2009, digital payments can now be made by methods such as Venmo and Square. Venmo allows individuals to make direct payments to other individuals without having cash accessible. Square is an innovation that allows primarily small businesses to receive payments from their clients.

By 2016, only about 2% of the value transacted in Sweden was by cash, and only about 20% of retail transactions were in cash. Fewer than half of bank branches in the country conducted cash transactions.^[2] The move away from cash is attributed to banks convincing employers to use direct deposit in the 1960s, banks charging for checks starting in the 1990s, banks launching the convenient Swish smartphone-to-phone payment system in 2012, and the launch of iZettle for small merchants to accept credit cards in 2011.^[2]

Measurement

Share of payments

A common measure of how close to a "cashless society" a country is becoming is some measure of the number of cashless payments or person to person transactions are done in that country. For instance the Nordic countries conduct more cashless transactions than most Europeans. Levels of cash in circulation can widely differ among two countries with similar measure of cashless transactions. For example, Denmark has more than double the amount of cash in circulation as Sweden and a considerably higher percent in the largest denomination banknote, the 1000kr bill.

Across the 33 countries covered in the European Payment Cards Yearbook 2015-16, the average number of card payments per capita per year is 88.4. In comparison, the average Dane makes 268.6 card payments each year, the average Finn 243.6, the average Icelander 375.5, the average Norwegian 353.7 and the average Swede 270.2. This makes card payments in the Nordics two-and a-half to four times higher than the European average.

— Euromonitor International^[10]

Amount of cash in circulation

Even though a cashless society is widely discussed, most countries are increasing their currency supply. Exceptions are South Africa whose supply of banknotes fluctuates wildly compared to most nations, and Sweden which has significantly reduced its currency supply since 2007.

Banknotes and coins in circulation at end of 2017^[11]

 Estimated share of payments done by cashless methods (from studies published 2008-2013)^[9]

Country 2017	Value as a % of GDP	Value as a % of narrow money	Total value (USD billions)	Value per inhabitant (USD)	Country	%
Sweden	1.3%	2.2%	\$7	\$698	Singapore	61
South Africa	3.4%	9.2%	\$13	\$227	Netherlands	60
Brazil	3.8%	65.2%	\$76	\$365	France	59
United Kingdom(2016)	3.9%	4.6%	\$94	\$1,429	Sweden	59
Canada	4.3%	9.4%	\$73	\$2,021	Canada	57
Turkey	4.3%	29.7%	\$35	\$437	Belgium	56
Australia	4.6%	22.8%	\$64	\$2,606	United Kingdom	52
Indonesia	5.1%	50.0%	\$51	\$196	United States	45
South Korea	6.2%	12.7%	\$101	\$1,966	Australia	35
Argentina	6.8%	63.3%	\$42	\$944	Germany	33
Mexico	6.8%	36.1%	\$78	\$631	South Korea	29
Saudi Arabia	7.9%	17.3%	\$54	\$1,663	Spain	16
United States	8.2%	44.5%	\$1,618	\$4,949	Brazil	15
China	9.5%	14.2%	\$1,184	\$852	Japan	14
Singapore	10.2%	24.9%	\$34	\$6,106	China	10
Russia	10.4%	48.9%	\$165	\$1,123	UAE	8
India	10.7%	63.4%	\$286	\$218	Taiwan	6
Euro area	10.7%	15.4%	\$1,440	\$4,224	Italy	6
Switzerland	12.7%	13.3%	\$87	\$10,280	South Africa	6
Hong Kong SAR	17.3%	28.8%	\$59	\$7,948	Poland	5
Japan	20.4%	14.9%	\$991	\$7,818	Russia	4
					Mexico	4
					Greece	2
					Colombia	2
					India	2
					Kenya	2
					Thailand	2
					Malaysia	2
					Saudi Arabia	1
					Peru	1
					Egypt	1
					Indonesia	0
					Nigeria	0

20

Banknotes and coins in circulation at end of year.^[12] Values are expressed in native currency and are total value per capita

Country	Avg. year	2011	2012	2013	2014	2015
Turkey	12.1%	751	815	993	1,115	1,332
Korea	11.9%	975,301	1,084,361	1,259,466	1,483,891	1,711,506
Mexico	8.0%	7,017	7,270	7,802	8,934	10,303
India	7.9%	₹8,871	₹9,696	₹10,546	₹11,431	₹12,965
Brazil	6.0%	R\$825	R\$941	R\$1,016	R\$1,091	R\$1,103
Hong Kong SAR	6.0%	37,962	42,063	47,110	48,649	50,763
Singapore	5.5%	5,301	5,481	5,863	6,292	6,943
Saudi Arabia	5.4%	4,928	5,234	5,547	5,879	6,407
United States	5.1%	\$3,453	\$3,725	\$3,926	\$4,218	\$4,433
Switzerland	4.4%	7,401	8,091	8,495	8,622	9,169
Russia	3.8%	₹48,284	₹53,598	₹57,942	₹61,523	₹58,270
Euro Area	3.8%	€2,721	€2,787	€2,913	€3,089	€3,280
Australia	3.8%	\$2,639	\$2,739	\$2,873	\$2,999	\$3,175
Canada	3.2%	\$1,937	\$1,995	\$2,058	\$2,134	\$2,271
Japan	3.2%	¥692,858	¥715,452	¥744,471	¥769,088	¥811,266
United Kingdom	3.2%	£913	£948	£968	£1,019	£1,067
South Africa	-3.7%	R2,137	R3,021	R2,253	R2,521	R1,765
Sweden	-6.9%	10,515kr	10,059kr	8,849kr	8,578kr	7,362kr

Amount of cash in circulation (historical)

The amount of cash in circulation was much lower in past decades in all countries except Sweden. The oldest comparative figures at Bank for International Settlements were from 1978.

Banknotes and coins in circulation per inhabitant in USD at exchange rate^[13]

Country	2017	2008	1998	1988	1978	2017/1978	annual
Switzerland	\$10,280	\$6,371	\$3,065	\$2,688	\$2,008	5.12	4.3%
Japan	\$7,818	\$7,436	\$3,728	\$2,275	\$724	10.79	6.3%
United States	\$4,960	\$2,927	\$1,679	\$870	\$428	11.60	6.5%
Germany	\$4,227	\$3,324	\$1,759	\$1,300	\$680	6.22	4.8%
Belgium	\$4,227	\$3,324	\$1,244	\$1,127	\$1,229	3.44	3.2%
France	\$4,227	\$3,324	\$804	\$700	\$605	6.98	5.1%
Italy	\$4,227	\$3,324	\$1,205	\$747	\$394	10.73	6.3%
Netherlands	\$4,227	\$3,324	\$1,272	\$1,189	\$679	6.23	4.8%
Canada	\$2,021	\$1,444	\$685	\$554	\$320	6.31	4.8%
United Kingdom	\$1,429	\$1,168	\$726	\$470	\$326	4.39	3.9%
Sweden	\$698	\$1,553	\$1,082	\$1,063	\$772	0.90	-0.3%

Legal status

Under Massachusetts law stating back to 1978, no retailer may "discriminate against a cash buyer by requiring the use of credit".^[14]

It was the only state to have such a law until March 2019, when New Jersey passed similar legislation; car rentals, parking garages, and airport stores have carve-outs under the legislation.^[15] The bill came shortly after the city of Philadelphia passed a similar law.^[16] San Francisco has also banned cashless stores.^[17]

Advantages of a cashless society

Reduced business risks and costs

Cashless payments eliminate several risks, including counterfeit money (though stolen cards are still a risk), theft of cash by employees, and burglary or robbery of cash.^[18] The costs of physical security, physically processing cash (withdrawing from the bank, transporting, counting) are also reduced once a business goes completely cashless, as is the risk that the business will not have enough cash on hand to make change.

Reducing transmittal of disease via cash

Cash provides a good home for disease-causing bacteria, according to a study on the bacterial composition in banknotes.^[19]

Transaction speed

Restaurant chain Sweetgreen found cashless locations (with customers using payment cards or the chain's mobile app) could process transactions 15% faster.^[20]

Reduction in criminal activity by eliminating high-denomination notes

One significant societal advantage cited by proponents is the difficulty of money laundering, tax evasion, performing illegal transactions, and funding illegal activity in a cashless society,^[21] Many countries have regulated, restricted, or banned private digital currencies such as Bitcoin, partly to prevent illegal transactions. Large amounts of value can also be stored in real estate, antiques, or commodities like diamonds, gold, silver, and platinum.

Some have proposed a "reduced cash" system, where small bills and coins are available for anonymous, everyday transactions, but high-denomination notes are eliminated. This would make the amount of cash needed to move large amounts of value physically awkward and easier to detect. Large notes are also the most valuable to counterfeit. The United Kingdom declared only banknotes of 5 pounds or less were legal tender after World War II because of fear of Nazi counterfeiting. In 1969, the federal government of the United States declared that banknotes of value over \$100 would remain legal tender, but any notes in government hands would be destroyed and that no new notes of those denominations would be printed in the future. Such notes were last printed in the USA in 1945. Canada did the same thing with the CAD\$1000 banknote in the year 2000. Sweden printed 10,000kr banknotes in 1939 and 1958, but declared them invalid after 31 December 1991. Singapore has recently announced that they would no longer produce the SGD\$10,000 banknote. The European Central Bank has announced that the €500 denomination banknote would not be included in the next series of euro banknotes.

Better collection of economic data

Rather than conducting costly and periodic surveys and sampling of real-world transactions, real data collected on citizen's spending can assist in devising and implementing policies that are deduced from actual data. With recorded financial transactions, government can better track the movement of the money through financial records which

enables them to track the black money and illegal transactions taking place in the country.^[22]

Easier consumer budgeting

As digital payments are made, transactions are kept in records. Cashless payments facilitate the tracking of spending expenditure and record the movement of money. Having recorded transactions, it can help citizens to refine their budget more efficiently.^[23]

Concerns

Privacy

In a digitized economy, payment made will be traceable. With traceable transactions, institutions would have potential access to this information.^[24] With these digital traces left behind, digital transactions become vulnerable. Such transactions allow businesses a way to build a consumer's personal profiles based on their spending patterns. The issue of data mining also come into place as countries head towards a cashless society. Cashless transactions leave a record in the database of the company as one make payment, and this information becomes a way for prediction of future events. Through large number of records, data mining then allows the organization to compile a profile of an individual through its' records in the database.^[25]

Going all-digital, these data retrieved from transactions lead to widespread surveillance where individuals can be tracked by both corporations and the government.^[26] These records might also be available to hackers and could be made public after a data breach.

Problems for the unbanked

Cashless systems can be problematic for people who currently rely on cash, who are concentrated in certain populations such as the poor, near poor, elderly,^[27] undocumented immigrants, and youth.^[20] Electronic transactions require a bank account and some familiarity with the payment system.^[28] Many people in impoverished areas are underbanked or unbanked. In the United States, almost one-third of the population lacked the full range of basic financial services.^[29] According to FDIC data, of households that earn an annual income of less than \$15,000 per year, almost 25.6% do not have a bank account.^[30] Nationwide, 7.7% of people in United States do not have bank accounts, with levels over 20% in some cities and rural counties, and over 40% in some census tracts.^[31]

As part of its Smart Nation initiative, Singapore has been moving towards a cashless economy. 14.4% of the country's population is over 65 years old,^[32] and the majority of seniors still use cash as their only mode of payment. Not used to digitized payment methods, troubleshooting issues such as managing lost cards or passwords and managing their expenses can create potential trouble for anyone transitioning from cash.^[33]

Fraudulent Activities

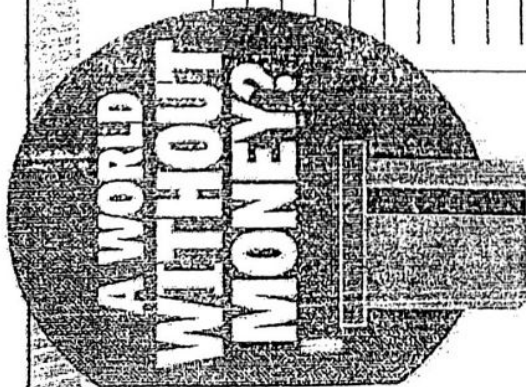
When payment transactions are stored in servers, it increases the risks of unauthorized breaches by hackers.^[34] Financial cyber attacks and digital crime also form a greater risks when going cashless.^[26] Many companies already suffer data breaches, including of payment systems.^[35] Electronic accounts are vulnerable to unauthorized access and transfer of funds to another account or unauthorized purchases.^[25]

Attacks on or accidental outages of telecommunication infrastructure also prevents electronic payments from working, unlike cash transactions which can continue with minimal infrastructure.^[36]

Centralized control

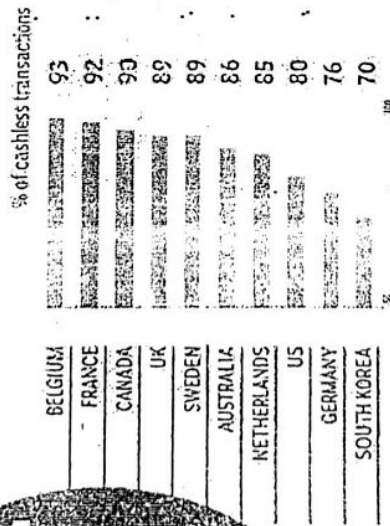
अगत व भारतत याबदलची स्थिती काय आहे ?

Sweden is the world's first cashless economy and has negative bank interest rates.

Around the world, cashless transactions have been growing. While more digital and plastic money is used in North America, Europe, Australia, Japan and South Korea, emerging markets such as China and India are showing the fastest rate of growth

TOP 10 CASHLESS COUNTRIES

NON-CASH TRANSACTIONS IN 2013

US	123bn	19bn	16bn	CHINA
----	-------	------	------	-------

INCREASE FROM 2012

US	4.7%	6.7%	37.7%
----	------	------	-------

China is expected to move into 4th place in volume of non-cash payments behind US, Eurozone and Brazil by next year

Sources: Mastercard Europe, Statista Analytics 2014-15

HOW INDIA PAYS

40% of all transactions in India are cashless

49.5% Growth in volume of online payments, mobile banking, card use in 2015-16

8.2% Decline in use of cheques

CARDS

Transactions in 2015-16

Rs. 1.8 trillion Value of purchases by debit cards in 2015-16

In the past four years IMPS payments along with mobile banking and m-wallet have witnessed exponential increase

% GROWTH FROM 2012-13 TO 2016-17

% SHARE IN TOTAL TRANSACTIONS

572.8 IMPS

278.3 Mobile Banking

189.6 m-Wallet

67.3 PPIs

47.3 PPI Cards

42.5 EFT/NEFT

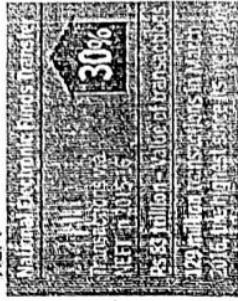
31.4 Debit card at POS

26.3 Credit Cards

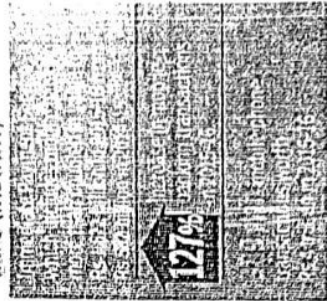
13.8 Debit Card at ATM

0.4 RTGS

NEFT

IMPS (INSTANT)

Although RTGS system witnessed the smallest increase in this period, it still is the most preferred mode of e-payment

89%

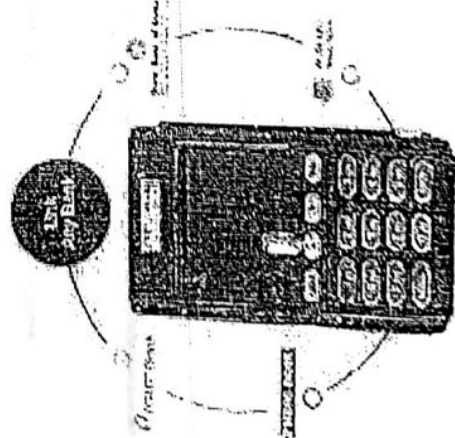
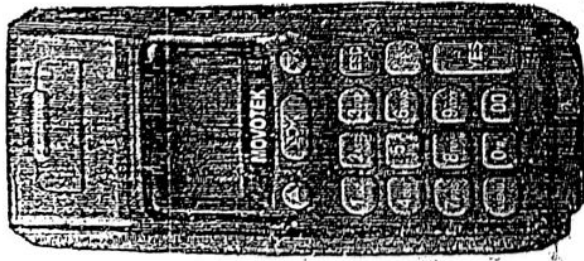
RTGS

कॅशलेस अर्थव्यवस्थेचे फायदे ?

१. आपल्या व्यवस्थेमधील भ्रष्टाचाराला संपूर्णपणे आळा बसेल.
२. नोटा छापण्यासाठी लागणाऱ्या करोडो रुपयांची बचत होईल
३. आतंकवादी आणि नक्षलवादी यांना चाप बसेल.
 ४. काळा पैसा तयारच होणार नाही.
५. राजकीय पक्ष, रिअल इस्टेट, ज्वेलर्स, व इतर व्यवसायांमध्ये गुंतणारा हवाला पैसा पूर्णपणे थांबला जाईल.
६. जास्तीत जास्त अर्थव्यवस्था कॅशलेस झाल्यास सध्याची करप्रणाली पूर्णपणे सुटसुटीत करून बँकिंग transaction tax (BTT) सारखे पर्याय उपलब्ध होतील
७. ५६ तर्हेचे कर रद्द होऊन एकच BTA सारखे करंमुळे व या सर्व व्यवहारामळे विश्वासाचे वातावरण तयार होऊन सर्व नागरिक करविषयक चिंतामुक्त होतील,
 ८. काळ्या पेश्या संबंधी असणारे सर्व अवैध धंदे बंद होतील.
९. निवडणुका पैशाच्या ज्विवावर न होता खऱ्याखऱ्या Talent वर होतील
१०. खऱ्या अर्थाने कायद्याचे राज्य येऊन आपण खऱ्या लोकशाहीत जगू.

कॅशलेस आर्थिक व्यवहाराचे विविध पर्याय

१. चेक / डीडी पेमेंट
२. डेबिट कार्ड / क्रेडिट कार्ड पेमेंट
३. नेट बँकिंग
४. फोन बँकिंग
५. POS (Point of sale) मशीन
६. USSD Code
७. मोबईल wallet
८. आधार कार्ड च्या साह्याने पेमेंट
९. UPI कोड वापरून पेमेंट करणे
१०. NFC च्या साह्याने पेमेंट करणे

भास्का मोबाइल मास्को बँक चालना शिवाय भरणा

कार्ड्स, पीओएस

सहज शक्य आहे

शहरी भागात हे अगदी सामान्य आहे. POS म्हणजे 'पॉइंट ऑफ सेल' अर्थात 'विक्रीचे ठिकाण'. आपले डेबिट किंवा क्रेडिट कार्ड वापरून पेमेंट्स करण्याची ही सुविधा आहे.

कसे ते पाहा:

फायदे:

आपले बँक खाते असलेल्या बँकेतून 'डेबिट कार्ड' मिळवा किंवा क्रेडिट कार्डसाठी अर्ज करा.

बँक खाते असलेल्या सर्वांना डेबिट कार्ड मिळते. ते कार्ड पैसे काढण्यासाठी आणि भरण्यासाठीही जगभरातील कोणत्याही एटीएममध्ये वापरता येते.

पिन सेट करा आणि लक्षातही ठेवा

तुमचे कार्ड स्वाइप करा, जी रक्कम भरायची आहे ती टाइप करा. आपल्या PIN टाकून भरा.

ऑनलाईन व्यवहारासाठीही कार्ड वापरता येते

कुठेही जा आपली बँक आपल्या जवळ ठेवा

माझ्या मोबाईल... माझी बँक... माझे पावकीट

चलना शिवाय भरणा...

युपिआय

सहज शक्य आहे

युनिफाइड पेमेंट इंटरफेस (UPI) - मोबाइलमधून मेसेज पाठविण्याइतकेच हे सोपे आहे. प्रत्येक बँकेचे स्वतःचे मोबाइल ॲप आहेच. त्यामुळे आता आपल्या स्मार्ट फोन वरून व्यवहार करणे शक्य आहे.:

कसे ते पाहा:

फायदे:

तुमच्या बँकेत किंवा एटीएममध्ये मोबाइल

कोणत्याही दोन व्यक्तींना कोणत्याही

क्रमांक रजिस्टर करा

ठिकाणावरून खरेदी-विक्री व्यवहार

मोबाइल वर 'UPI' ॲप डाउनलोड करा

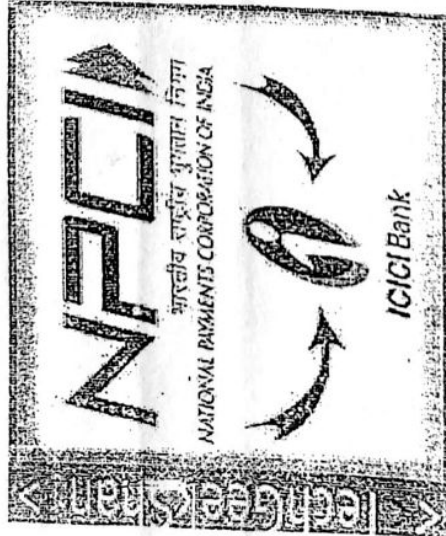
करणे सोपे होणार

तुमचा युनिक आयडी तयार करा

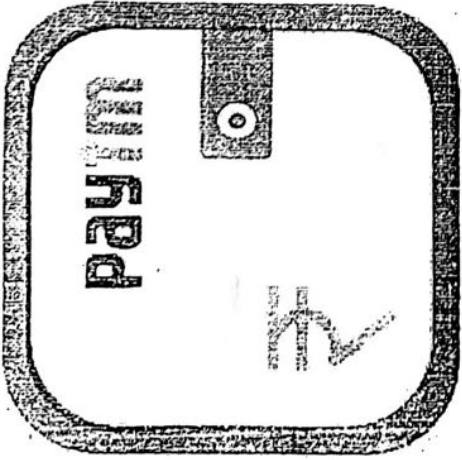
आर्थिक व्यवहारासाठी आधी लाभार्थी

UPI पिन सेट करा

जोडण्याची गरज नाही.

कर्तेही जा आपली बँक आपल्या सल्ले देना

माझ्या मोबाईल माझी बँक... माझे पावलेट
चालना शिवाय गरूण।
ई-वॉलेट

सहज शक्य आहे

तुमच्या मोबाईलमधून फोटो पाठवणे जितके सोपे तितकेच हे देखील सोपे.
ई-वॉलेटद्वारे तुमच्या मोबाईल वा कॅम्प्युटरमधून पैशांचे व्यवहार करणे शक्य आहेत.

कसे ते पाहा:

आपल्या सोयीसाठी एक ई-वॉलेट सेवा
'निवडा' आणि त्याचे ॲप डाउनलोड करा
तुमचा मोबाईल क्रमांक रजिस्टर करा
या ॲपमधून डेबिट कार्ड, क्रेडिट कार्ड
किंवा नेट बँकिंगशी जोडले जा.

फायदे:

बँकाद्वारे खासगी सेवा पुरविणाऱ्या वॉलेट
कंपन्या आणि टेलिफोन कंपन्या सुद्धा...
असे अनेक पर्याय उपलब्ध आहेत.
ई-वॉलेट सेवा देणाऱ्या अनेक कंपन्या तर
ग्राहकांना रिचार्ज निवडीचे अनेक
पर्यायही देतात.

कुठेही जा आपली बँक आपल्या जवळ ठेवा

GOVERNMENT OF INDIA

माझी बँक... माझी पावती

चलना शिवाय भरणा

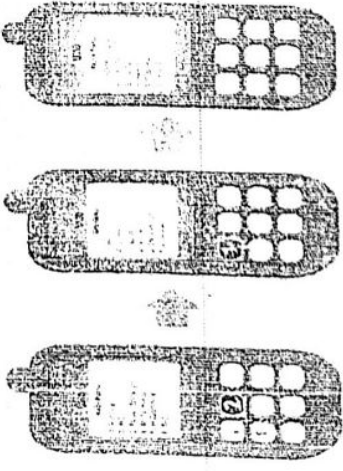
सहज शक्य आहे

यूएसएसडी

अविस्तृत पुरक सेवा माहिती (यूएसएसडी):- या प्रणालीद्वारे कोणत्याही मोबाइल फोन द्वारे तुम्ही पैसे पाठवू शकता. कसे ते पाहा:

फायदे:

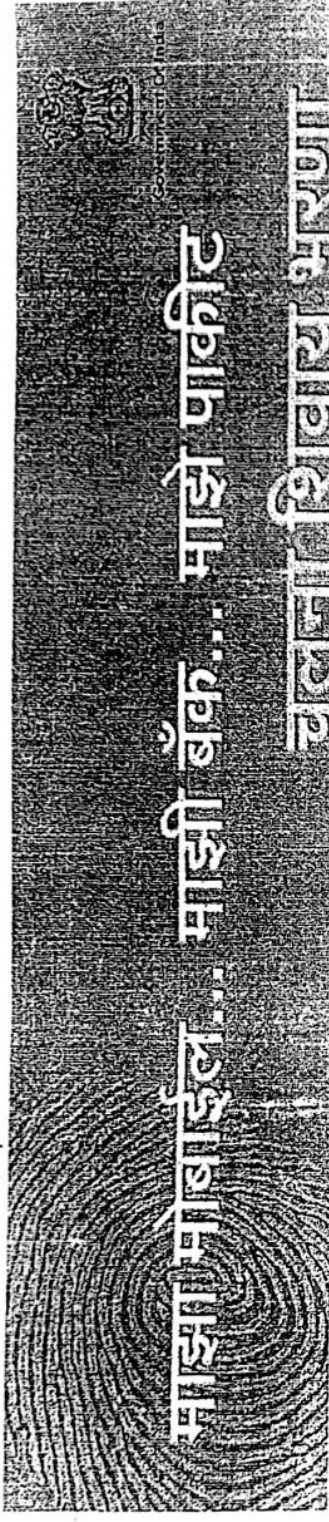
स्मार्टफोनची आवश्यकता नाही. तुमचा मोबाइल क्रमांक बँक खात्याशी जोडा. तुमच्या मोबाइलमधून *99# डायल करा. तुमच्या बँक शाखेच्या IFSC कोडमधील पहिली तीन किंवा चार अक्षरे टाईप करून आपली बँक नेमकी ओळखा

मेनूमध्ये झळकणाऱ्या पर्यायांपैकी, 'Fund Transfer-MMID' हा पर्याय निवडा. प्राप्तकर्त्याचा मोबाइल नं. आणि MMID भरा.

पैसे भरायचे आहेत. ती रक्कम आणि तुमचा MPIN भरा. त्यानंतर एक स्पेस देऊन तुमच्या बँक खाते क्रमांकातील शेवटचे चार अंक भरा.

कुठेही जा आपली बँक आपल्या जवळ ठेवा

यूएसएसडी सेवा ही कोणत्याही प्रकारचा पुरवठा करणारी सेवा नाही. यामध्ये कोणत्याही प्रकारचा पुरवठा करणारी सेवा नाही. यामध्ये कोणत्याही प्रकारचा पुरवठा करणारी सेवा नाही.

माझ्या मोबाईल... माझी बँक... माझे पावकीट चलना शिवाय भरणा

आधार सक्षम पेमेंट सिस्टीम (AEPS)

सहज शक्य आहे

आधार कार्डद्वारे बँकिंग कसे शक्य असाल तर मग आपल्या बँकेवर अवलंबून का राहता?

कसे ते पाहा:

फायदे:

तुमचे आधार कार्ड बँक खात्याशी जोडून घ्या.

तुमचा आधार नंबर लक्षात ठेवा किंवा त्याची एक प्रत स्वतः जवळ बाळगा

एका पक्षा अधिक बँक खाती असल्यास आधार कार्डशी जोडलेल्या बँकेचे खाते कोणते ते नीट लक्षात ठेवा

आधार बायोमेट्रिक्ससाठी रेकॉर्ड केले गेलेले

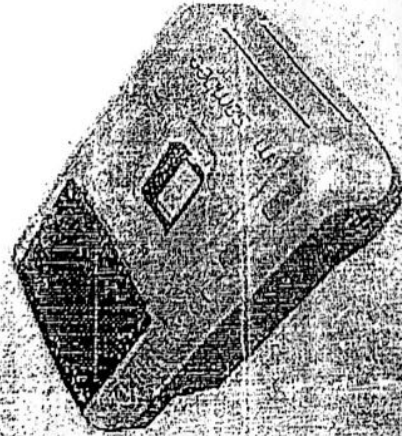
तुमचे फिंगरप्रिंट खरेदी-विक्री व्यवहारात ग्राह्य धरले जातात.

बाकी रकमेची (बॅलन्स) चौकशी, कॅश काढणे, भरणे आणि आधार कार्ड-ते-आधार कार्ड फंड ट्रान्सफर सोपे

अधिकची नोंदणी गरजेची नाही.

ग्रामीण भागात ही सुविधा उपयोगी पडू शकते, जिथे बँकिंग प्रतिनिधीद्वारे व्यवहार केले जातात

कुठेही जा आपली बँक आपल्या जवळ ठेवा

टॉपी

कॅटालेस भारतासाठी डिजिटल व्यवहारांवर सवलती

- * डिजिटल पेमेंटच्या माध्यमातून पेट्रोल, डिझेल खरेदी करणा-यांना ०.७५ टक्क्यांची सूट
- * किराने क्रॅडिट कार्डधारक ४ कोटी ३२ लाख शेतक-यांना रुपये किमान काई देणार
- * आरएफआयडी किंवा फास्ट टॅगच्या माध्यमातून राष्ट्रीय महामार्गावर टोल भरल्यास १० टक्के सूट
- * डिजिटल पेमेंटच्या माध्यमातून लॅंग्वेज ट्रेनिंग मासिक किंवा त्रैमासिक पास काढणा-यांना ०.५० टक्क्यांची सूट. मुंबईतून सुरुवात.
- * जानेवारी २०१७ पासून अंमलबजावणी.
- * डिजिटल पेमेंट किंवा क्रॅडिट कार्डावरील २ हजार रुपयांपर्यंतच्या व्यवहारांवर सेवा कर नाही
- * ऑनलाइन सर्वसाधारण विमा खरेदीवर १० टक्के तर आयुर्विमासाठी ८ टक्के सूट
- * रेल्वेचे ऑनलाइन टिकट काढणा-या सर्व प्रवाशांना १० लाख रुपयांचा अपघात विमा
- * रेल्वेतर्फे दिल्या जाणा-या कॅटरिंग, निवास व्यवस्था, आसन वक्ष अशा सुविधांसाठी डिजिटल पेमेंट करणा-यांना ५ टक्के सूट

अत्यंत महत्वाचे Do's & Don't,

1. आपण प्रत्येकाचे Nationalised बँकेत एकतरी खाते असणे गरजेचे आहे ज्यांची खाती नाहीत त्यांना प्रत्येकाला खाते काढण्यासाठी मदत व प्रबोधन करा.
2. प्रत्येकाचे Pan कार्ड व आधार कार्ड काढणे गरजेचे आहे
3. आपला मोबाईल नंबर त्या खातेला जोडला असला पाहिजे
4. बँकेतून डेबिट कार्ड जरूर काढून घ्या
5. नेट बँकिंग साठीचा कस्टमर आयडी व पासवर्ड घ्या.
6. आपला कस्टमर आयडी, एटीएम पिन, कोणताही पासवर्ड, एमपिन, OTP, यासारख्या गोपनीय गोष्टी कुणालाहि, बँकेच्या अधिकार्याला सुद्धा किंवा फोन वरून सांगू नका,
7. नेट बँकिंग करताना बँकेच्या वेबसाईट वरच जाऊन व्यवहार करा
8. नेट बँकिंग करताना virtual keyboard चा वापर करा,
9. दुसऱ्या कोणाच्याही laptop वापरला असेल तर बँकिंग व्यवहाराची History delet करा
10. Making चे प्रमाण वाढल्याने वरील काळजी घ्या व काही अडचण आल्यास तुमच्या बँक अधिकार्याशी लगेच संपर्क साधा.

अर्थ अर्थवृत्त प्रॉपर्टी पैशाचं द्राड हरी मार्केट्स पैशाचं द्राड बजेट २०१९ स्टार्टअप इतर

नॅशनल टाइम्स

अर्थवृत्त

Marathi News » Business » Business News » Cashless Transactions: 5 Ways PM Modi's Government Wants You To Know

कॅशलेस व्यवहाराचे पाच सोपे मार्ग

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नोटाबंदीच्या निर्णयावर उलटसुलट प्रतिक्रिया उमटत असताना पंतप्रधान मात्र आपल्या निर्णयावर ठाम आहेत. पंतप्रधानांनी नुकत्याच झालेल्या आपल्या 'मन की बात' या कार्यक्रमातूनही कॅशलेस अर्थव्यवस्थेवरच जोर दिला आहे. आता त्यापुढे जात आपल्या अधिकृत ट्विटर हॅडलवरून कॅशलेस व्यवहारांसाठी मोदींनी आग्रह धरला आहे.

मटा ऑनलाइन | Updated: Nov 29, 2016, 02:49PM IST

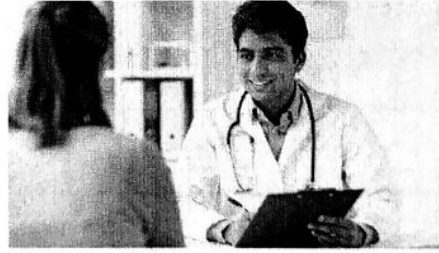
पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नोटाबंदीच्या निर्णयावर उलटसुलट प्रतिक्रिया उमटत असताना पंतप्रधान मात्र आपल्या निर्णयावर ठाम आहेत. पंतप्रधानांनी नुकत्याच झालेल्या आपल्या 'मन की बात' या कार्यक्रमातूनही कॅशलेस अर्थव्यवस्थेवरच जोर दिला आहे. आता त्यापुढे जात आपल्या अधिकृत ट्विटर हॅडलवरून कॅशलेस व्यवहारांसाठी मोदींनी आग्रह धरला आहे. 'मेरा मोबाइल...मेरा बँक...मेरा

बटुआ' असा संदेश देत कॅशलेस व्यवहारांसाठी पाच सोपे मार्गही मोदींनी सांगितले आहेत. या उपयुक्त पर्यायांवर एक नजर...

Ad | Coverfox

Watch Your Health this
Monsoon! Get Health
Insurance Today!

VISIT SITE

Recommended by COLOMBIA

ताजी प्रतिक्रिया

आॅन लाईन रिझर्वेशन आज देखील transaction charges and service tax पडत आहे 260 रुपयांवर 15 रूपये जास्त पडले कसे आॅन लाईन वाढणार.

Sharadchandra Sumant

सर्व कॉर्पोरेट गात्रा प्रतिक्रिया रिड्डा

Narendra Modi
@narendramodi

यूपीआई के द्वारा कहीं से भी पैसों का लेन-देन करे।

व्हिडिओ

भारतीय लष्कराची त्रिकुटा नगरमध्ये शोध मोहीम

उत्केनच्या मुद्द्यावर कोणताही दबाव नव्हता: ट्रम्प

पटनामध्ये रामलीलेवर बंदी!

चिन्मयानंद बलात्कार

२६ सप्टेंबर २०१६ आजचे राशीभविष्य

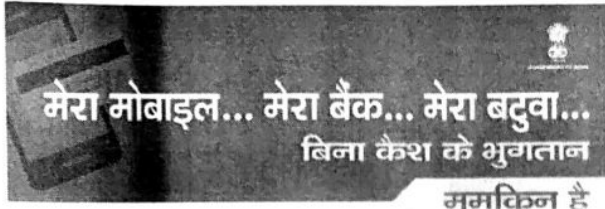

Rashi Bhavishya Of 26Septemb...

उत्तर वाच्य यश

02.06 / 02.06

खरि

यूपीआई

(युनिफाइड पेमेंट इंटरफेस)

हर बैंक का अपना मोबाईल एप है, जिसके जरिये स्मार्ट फोन से पैसे का लेन देन मुमकिन है

अपना मोबाइल नंबर बैंक में या

9,364 11:41 AM - Nov 29, 2016

4,047 people are talking about this

१. युनिफाइड पेमेंट इंटरफेस (UPI)

- मोबाइलमधून मेसेज पाठविण्याइतकेच हे सोपे आहे. प्रत्येक बँकेचे स्वतःचे मोबाइल अॅप आहेच. त्यामुळे आता आपल्या स्मार्ट फोन वरून व्यवहार करणे शक्य आहे.

कसे ते पाहा:

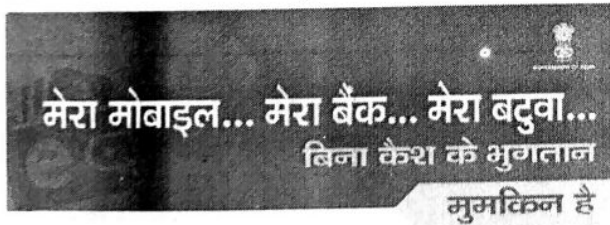
- तुमच्या बँकेत किंवा एटीएममध्ये मोबाइल क्रमांक रजिस्टर करा
- मोबाइल वर 'UPI' अॅप डाउनलोड करा
- तुमचा युनिक आयडी तयार करा
- UPI पिन सेट करा

फायदे:

- कोणत्याही दोन व्यक्तींना कोणत्याही ठिकाणावरून खरेदी-विक्री व्यवहार करणे सोपे होणार
- आर्थिक व्यवहारासाठी आधी लाभार्थी जोडण्याची गरज नाही.

 Narendra Modi
@narendramodi

आपका फोन बन सकता है आपका बटुवा।

ई-वॉलेट

ई वॉलेट मतलब ई-बटुवा.
जिससे पैसे का लेन देन मुमकिन है

- पैसे कई ई वॉलेट उपलब्ध है
- एस बी आई बटुवी जैसा मोनेट डाउनलोड करिये
- मोबाइल नंबर इसके रजिस्ट्रेशन करिये
- काले डेबिट या क्रेडिट कार्ड वा फिर नेट बैंकिंग का इवतने ओपिये

और अन्य सभी भारतीय फोन, उपयुक्त बटुवा

घोतर नाही फडले तर मग पाहा: अजित पवार

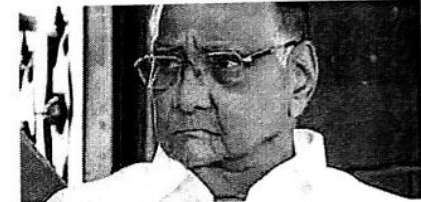
Personal Loan Interest rates from just 10.75%

AD:WISHFIN.COM

Get Health Insurance @Rs.350*p.m. Be Worryfree This Monsoon!

AD:COVERFOX

पंतप्रधानांच्या सभेअगोदर पवारांचा 'पॉवर शो'

मोदींनी मन जिंकलं! ह्यूस्टनमधील व्हिडिओ व्हायरल

अर्थ पासून आणखी

- मारुती कार पाच हजारांनी स्वस्त
- 'प्रॉफिट बुकिंग'चा धसका
- केवळ एका कर्जांमुळे पीएमसीचा घात
- आयआरसीटीसी शेअर बाजारात
- सरकारी बँकांबाबतची अफवा निराधार

२६ सप्टेंबर २०१९ आजचे राजीवविषय

3,861 people are talking about this

२. ई-वॉलेट

तुमच्या मोबाइलमधून फोटो पाठवणे जितके सोपे तितकेच हे देखील सोपे. ई-वॉलेटद्वारे तुमच्या मोबाइल वा कंप्युटरमधून पैशांचे व्यवहार करणे शक्य आहेत.

कसे ते पाहा:

- आपल्या सोयीसाठी एक ई-वॉलेट सेवा निवडा आणि त्याचे अॅप डाउनलोड करा
- तुमचा मोबाइल क्रमांक रजिस्टर करा
- या अॅपमधून डेबिट कार्ड, क्रेडिट कार्ड किंवा नेट बँकिंगशी जोडले जा.

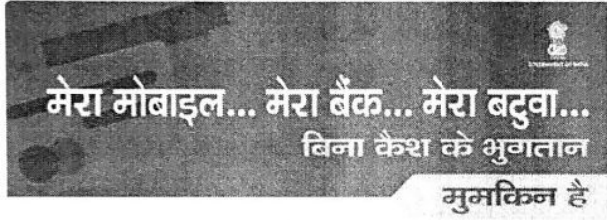
फायदे:

- बँकाद्वारे खासगी सेवा पुरविणाऱ्या वॉलेट कंपन्या आणि टेलिफोन कंपन्या सुद्धा... असे अनेक पर्याय उपलब्ध आहेत.
- ई-वॉलेट सेवा देणाऱ्या अनेक कंपन्या तर ग्राहकांना रिचार्ज निवडीचे अनेक पर्यायही देतात.

Narendra Modi
@narendramodi

त्वरित और सरल... करिए पेमेंट अपने डेबिट या क्रेडिट कार्ड से।

कार्ड्स, पीओएस

ज्यादातर जगहों पर आप डेबिट या क्रेडिट कार्ड के जरिये भी पेमेंट्स कर सकते हैं

- कार्ड रखाईप करिये
- पासवर्ड ड्रासिये
- रसीद प्राप्त कीजिये

और हो क्य

कार्ड से ऑनलाईन भुगतान भी कर सकते हैं

11.7K 11:43 AM - Nov 29, 2016

4,482 people are talking about this

३. कार्ड्स, पीओएस

शहरी भागात हे अगदी सामान्य आहे. POS म्हणजे 'पॉइंट ऑफ सेल' म्हणजेच 'विक्रीचे ठिकाण'. आपले डेबिट कार्ड किंवा क्रेडिट कार्ड वापरून पेमेंट्स करण्याची ही सुविधा आहे.

कसे ते पाहा:

- आपले बँक खाते असलेल्या बँकेतून 'डेबिट कार्ड' मिळवा किंवा क्रेडिट कार्डसाठी अर्ज करा.
- पिन सेट करा आणि लक्षातही ठेवा

ट्रेंडिंग टॉपिक्स

- # PMC Bank Crisis
- # Reliance Industries Share Price
- # Gold Prices
- # Pm Narendra Modi
- # Budget 2019
- # Pension Scheme
- # Nirmala-Sitharaman

Top Stories on Mumbai Mirror

- For 48 hrs, KEM did little to help patients with failing vision
- PMC Bank's link with BJP emerges
- #MumbaiMirrored: The city Manto loved and lost
- City's sandwich gets its zing back

Top Stories on Pune Mirror

- Pune Rains LIVE Updates
- Do you weigh your popcorn before a film?
- Talaq over 3 months leads to demand for change in law
- Hinjawadi panchayat threatens Metro work

२६ सप्टेंबर २०१६ आजचे सर्वाधिक

रखत

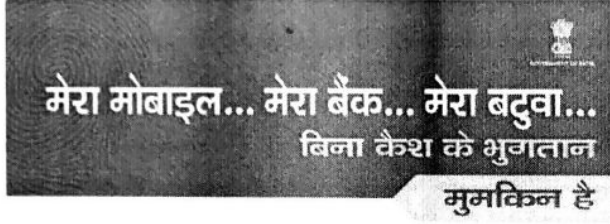
फायदे:

- बँक खाते उघडल्यानंतर आपोआप डेबिट कार्ड मिळूनच जाते.
- ते कार्ड पैसे काढण्यासाठी आणि भरण्यासाठीही जगभरातील कोणत्याही एटीएममध्ये वापरता येते.
- ऑनलाइन व्यवहारासाठीही कार्ड वापरले जाऊ शकते

Narendra Modi
@narendramodi

आधार कार्ड और बँक एकाउंट को कीजिए लिंग। @UIDAI

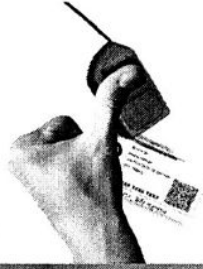

आधार

एनेबल्ड पेमेन्ट सिस्टम

अपने आधार कार्ड को लिंक कीजिये बैंक अकाउंट के साथ और आप कर सकते हैं

- फंड ट्रान्सफर
 - बैलेंस प्रकृति
 - ऑनलाइन अकाउंट का निष्कासन
 - इंटर बैंक ट्रान्सफर
- सुझाव है कि इन सुविधा का उपयोग क्रिया में करना है

8,886 11:46 AM - Nov 29, 2016

3,757 people are talking about this

४. आधार सक्षम पेमेंट सिस्टीम (AEPS)

- आधार कार्डद्वारे बँकिंग करू शकत असाल तर मग आपल्या बँकेवर अवलंबून का राहता? आता आपले आधार कार्ड बँक खात्याशी जोडून घ्या.

कसे ते पाहा:

- तुमचे आधार कार्ड तुमच्या बँक खात्याशी जोडून घ्या.
- तुमचा आधार नंबर लक्षात ठेवा किंवा त्याची एक प्रत स्वतःजवळ बाळगा
- एका पेक्षा अधिक बँक खाती असल्यास आधार कार्डशी जोडलेल्या बँकेचे खाते कोणते ते नीट लक्षात ठेवा
- आधार बायोमेट्रिक्ससाठी रेकॉर्ड केले गेलेले तुमचे फिंगरप्रिंट खरेदी-विक्री व्यवहारात ग्राह्य धरले जातात.

फायदे:

- बाकी रकमेची (बॅलेंस) चौकशी, कॅश काढणे, भरणे आणि आधार कार्ड-ते-आधार कार्ड फंड ट्रान्सफर सोपे
- अधिकची नोंदणी गरजेची नाही.
- ग्रामीण भागात ही सुविधा उपयोगी पडू शकते, जिथे बँकिंग प्रतिनिधीद्वारे व्यवहार केले जातात.

२६ सप्टेंबर २०१९ आजचे राशीभविष्य

Narendra Modi
@narendramodi

कॅशलेस व्यवहाराचे पाच सोपे मार्ग...

काळ्या पेशांनी आयफोन? ३ दिवसांत १ लाख विक्री...

बॅंकिंगी ठेवीवर ५० टक्के कर...

व्याजदरकपात कठीण!...

रोखत

मेरा मोबाइल... मेरा बैंक... मेरा बटुवा... बिना कैश के भुगतान मुमकिन है

यू.एस.एस.डी

(अनस्ट्रुक्चर्ड सुप्लीमेंट्री सर्विस डेटा)
साधारण फीचर फोन से भी पैसे का
लेने देन मुमकिन है

- अपना मोबाइल नंबर अपने बैंक खाते से जोड़ें
 - अपने फोन में *99# डायल करें
 - अपने बैंक के होटल नेम को पहले 3 अक्षर का फिर
IFSC को पहले 4 अक्षर हलें
 - अब 'Fund Transfer-MMID' का विकल्प चुनें
 - जिसे भुगतान करना है उसका मोबाइल नंबर और MMID हलें
 - रकम और अपना MPIN हलें.
 - स्पेस प्रेस करने के बाद 4 अंक हलें
- बस, हो बचा अलोक पैसा टून्कर

17.1K 11:47 AM - Nov 29, 2016

6.806 people are talking about this

५. अविस्तृत पूरक सेवा माहिती (यूएसएसडी)

- या प्रणालीद्वारे कोणत्याही मोबाइल फोनच्या इंटरफेसमधून तुम्ही पैसे पाठवू शकता.

कसे ते पाहा:

- तुमचा मोबाइल क्रमांक तुमच्या बँक खात्याशी जोडा
- तुमच्या मोबाइलमधून *99# डायल करा.
- तुमच्या बँक शाखेच्या IFSC कोडमधील पहिली तीन किंवा चार अक्षरे टाईप करून आपली बँक नेमकी ओळखा
- मेनूमध्ये झळकणाऱ्या पर्यायांपैकी, 'Fund Transfer-MMID' हा पर्याय निवडा
- प्राप्तकर्त्याचा मोबाइल क्रमांक आणि MMID टाका.
- पैसे भरायचे आहेत ती रक्कम आणि तुमचा MPIN टाका. त्यानंतर एक स्पेस देऊन तुमच्या बँक खाते क्रमांकातील शेवटचे चार अंक टाका.

फायदे:

- स्मार्टफोनची आवश्यकता नाही.
- मोबाइल इंटरनेट कनेक्शनचीही आवश्यकता नाही.

अर्थवृत्त:सर्वाधिक वाचलेल्या बातम्या

- बँका बंद होणार नाहीत; RBIकडून अफवांचं खंडन
- आधार-पॅन 'या' तारखेपर्यंत लिंक करा, अन्यथा...
- रुपया, बाजारांची 'चांदी'; सोन्यात घसरणीची नांदी
- स्टेट बँकेची कर्ज ऑक्टोबरपासून स्वस्त
- करकपातीनंतर स्वस्ताई तातडीने नाही

२६ सप्टेंबर २०१६ आजचे राष्ट्रीय

Web Title cashless transactions 5 ways pm modis government wants you to know
(मराठी बातम्या from Maharashtra Times , TIL Network)

20

का? कुठे? कसे?

एईपीएस (आधार एनेबल्ड पेमेंट सिस्टीम)

एईपीएस म्हणजे-आधार एनेबल्ड पेमेंट सिस्टीम. ही एक अशी पेमेंट सेवा आहे ज्याद्वारे आधारचा वापर त्याची/तिची ओळख सिद्ध करून त्याच्याशी/तिच्याशी संबंधित आधार एनेबल्ड बँक खात्यामध्ये प्राथमिक बँक व्यवहार करता येतो.

- बँकिंग कॉर्पोरेशन (बीसी)/व्हीएलईच्या साहाय्याने पीओएसमधील (मयक्रो एटीएम) बँक टू बँक व्यवहार याद्वारे करता येतात.
- वापर करणाऱ्याने आधार क्रमांकासह खाते बँकेत किंवा बीसी/व्हीएलईच्या साहाय्याने उघडायला हवे.
- कोणत्याही एईपीएस केंद्रामध्ये कोणत्याही पिन किंवा संकेतांकाशिवाय वापर करणारा कितीही व्यवहार करू शकतो.
- एईपीएस व्यवहार करण्यासाठी केवळ आयआयएन (ज्या बँकेशी शाहक निगडित आहे त्या बँकेची ओळख), आधार क्रमांक, नोंदणी करताना घेतले गेलेले बोटचे ठसे यांची पूर्तता करणे आवश्यक आहे.
- एईपीएसद्वारे शिल्लक चौकशी, रोख पैसे काढणे, रोख भरणा, आधार ते आधार निधी हस्तांतरण व एईपीएसद्वारे स्वस्त धान्य दुकानांमध्ये खरेदी व्यवहार करू शकता.

का वापरायला हवे?

- वापर करण्यास सोपे आणि आधार क्रमांक ते बोटचे ठसे पुरवून लाभ घेता येईल असे सुरक्षित पेमेंट व्यासपीठ.
- प्रत्येक व्यक्तीच्या हेमोशाफिक आणि बायोमेट्रिक/डोळ्यातील बुबुळांच्या माहितीवर आधारित असल्याने कोणतीही अविध आणि असत्य कृती टाळता येते.
- एनआरईजीए, सामाजिक सुरक्षा निवृत्तिवेतन, अपंग वृद्धांचे वेतन इत्यादीसारख्या कोणत्याही केंद्रीय किंवा राज्य सरकारी अनुदानांच्या लाभासाठी, बँका-बँकामधील अंतर्गत व्यवहार, आधार कार्ड अधिकृत करणाऱ्या सोयीस्कर. सध्या या सेवेवर कोणतेही व्यवहार शुल्क लागू नाही. बँक खाते क्रमांक लक्षात ठेवायची आवश्यकता नाही.

का? कुठे? कसे?

आय.सी.टी योजना

आय.सी.टी
(इनफोर्मेशन अँड
टेक्नॉलॉजी इन स्कूल्स)
केन्द्र पुरस्कृत योजना
असून ही योजना राष्ट्रीय
पातळीवर राबविण्यात
येत आहे. या
योजनेअंतर्गत प्रथम
शिक्षकांना आणि
त्यानंतर शिक्षकांकडून
विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण
दिले जाते.

उद्दिष्टे

- मान्यताप्राप्त अनुदानित माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळा आणि शैक्षणिक माध्यम शाळांमध्ये संगणक प्रयोगशाळा स्थापन करून देणे, हे आय.सी.टी.चे प्रमुख उद्दिष्ट आहे.
- माध्यमिक शाळांना आधुनिक पायाभूत सुविधांची उभारणी करून संगणक साक्षरता वाढविणे.
- त्या साहाय्याने अस्तित्वात असलेल्या अभ्यासक्रमाची गुणवत्ता विकसित करणे.
- माहितीच्या आणि डिजिटल युगाची विद्यार्थ्यांना ओळख होण्याच्या उद्देशाने ही योजना माध्यमिक स्तरावर रज्यात सन २००७-२००८ पासून राबविण्यात येत आहे.

अनुदान

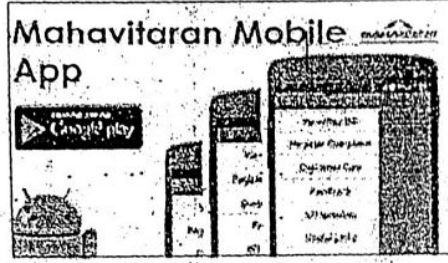
- केन्द्र शासनाकडून ७५ टक्के अनुदान प्राप्त होते.
- हे अनुदान प्राप्त करून घेण्यासाठी शिक्षण संचालक (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक) शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मध्यवर्ती इमारत, पुणे-१ येथे अर्ज करावा.
- माहिती मिळवण्यासाठी अर्ज संबंधित जिल्ह्याच्या शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक) यांच्यामार्फत शिक्षण संचालक (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक) शिक्षण संचालनालय म. रा. पुणे-१ यांना सादर करावा.

अधिक माहितीसाठी : http://mhra.gov.in/tet_overview

का? कुठे? कसे?

‘महावितरण’चे मोबाइल ॲप

देशातील सर्वात मोठी वीज वितरण कंपनी असलेल्या ‘महावितरण’ने जवळपास सर्वच ग्राहक सेवा आज ऑनलाइन उपलब्ध केल्या आहेत. यापुढे या सर्व सेवा ‘महा वितरण’ मोबाइलवर उपलब्ध करून देत आहे. विजेसंबंधीच्या सेवा ग्राहकांना सहजरीत्या उपलब्ध व्हाव्यात या उद्देशाने

‘महावितरण’च्याच माहिती तंत्रज्ञान विभागाने ग्राहक व कर्मचाऱ्यांसाठी उपयुक्त असणारे चार मोबाइल ॲप विकसित केले आहेत.

- राज्यात २ कोटी ४० लाखांहून अधिक असलेल्या सर्व वर्गवांरीतील वीज ग्राहकांसाठी हे ॲप आहे.
- या ॲपद्वारे वीज बिल पाहणे, ते ऑनलाइन भरणे आदी महत्त्वपूर्ण सुविधा उपलब्ध केल्या आहेत.
- बिले भरण्यासाठी नेटबँकिंग, क्रेडिट कार्ड, डेबिट कार्डसोबतच मोबाइल वॉलेट, कॅश कार्डचा वापर करता येतो.
- एकापेक्षा जास्त वीज कनेक्शन असतील तर ते एकाच खात्यातून हाताळता येतात.
- विजेसंबंधीच्या सर्व प्रकारच्या तक्रारी नोंदविणे तसेच त्याची सोडवणूक झाली की नाही, याची खातरजमा करता येते.
- यापुढे ग्राहकांना मोबाइलवर वीज बिलाचे संदेश पाठवले जाणार आहेत. त्यासाठी ग्राहकांना त्यांचे मोबाइल क्रमांक व ईमेल आयडी नोंदविण्याची व ते अद्ययावत करण्याची सुविधा या ॲपमध्ये दिली आहे.
- ज्या ग्राहकांचे रीडिंग महावितरणला मिळालेले नाही, अशा ग्राहकांना कंपनीकडून नोंदविलेल्या मोबाइलवर संदेश जाईल.
- त्यानंतर त्यां ग्राहकांना आपल्या मीटरचा फोटो काढून रीडिंग नोंदविण्यासाठी सुविधा उपलब्ध होईल. यामुळे वीज बिलांमधील चुका कमी होऊन ग्राहक तक्रारीही कमी होतील.
- सेवाबद्दलचा अभिप्रायदेखील नोंदवता येईल.
- ग्राहकांसाठीचे ॲप ‘गुगल प्लेस्टोअर’, ‘ॲपल ॲप स्टोअर’, ‘विंडोज स्टोअर’ तसेच महावितरणच्या www.mahadiscom.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे. ते Android, Windows, iOS ऑपरेटिंग सिस्टीमवर काम करते.

का? कुठे? कसे?

ई-वॉलेट

ई-वॉलेट म्हणजे इलेक्ट्रॉनिक वॉलेट. इलेक्ट्रॉनिक कार्डाचा तो एक प्रकार असून संगणक किंवा स्मार्टफोनचे ऑनलाइन व्यवहार करण्यासाठी ते वापरले जाते. ई-वॉलेट बँक आते घारकाच्या खात्याशी जोडावे लागते आणि त्यानंतर खात्यावरून पैसे खर्च करता येतात.

● याचे कार्य कसे चालते??

1. सॉफ्टवेअर आणि माहिती हे ई-वॉलेटचे महत्त्वाचे दोन घटक आहेत.
2. सॉफ्टवेअर हा घटक व्यक्तिगत माहिती साठवून ठेवतो आणि संकलित माहिती सुरक्षित राखतो. तर माहिती हा घटक वापर करणाऱ्याने पुरवलेल्या तपशिलांचा एक डेटाबेस असतो. उदा. नाव, पत्रव्यवहाराचा पत्ता, पैसे अदा करण्याची पद्धत, रकम, क्रेडिट/डेबिट कार्डाचा सविस्तर तपशील आदी.

● ग्राहकांनी ई-वॉलेट कसे वापरावे??

1. आपल्या मोबाइल उपकरणावर ऑप एप्लिकेशन डाऊनलोड करा.
2. योग्य माहिती भरून साइन अप करा. त्यानंतर पासवर्ड मिळेल.
3. क्रेडिट अथवा डेबिट कार्ड वापरून क्वान्टबकिंगने पैसे टाका.
4. ऑनलाइन खरेदी केल्यावर ई-वॉलेट प्रदात्याची माहिती, पैसे अदा करण्यासंबंधीच्या तपशिलात आपोआप सादर करत.

● ऑनलाइन पैसे देणे किंवा आर्डर फॉर्म करण्याचा गरज नाही. अन्य वेबसाइटलाही माहिती पुरवण्याची गरज राहत नाही कारण ती एकदा पुरवल्यावर तशीच राहते. तसेच नव्याने केलेल्या दुरुस्त्याही आपोआप नोंदवल्या जात राहतात.

● व्यापाऱ्यांनी ई-वॉलेट कसे वापरावे??

1. ऑप डाऊनलोड करून संबंधित माहिती भरून साइन अप करावे.
2. त्यानंतर पासवर्ड मिळेल.
3. आपण व्यापार असल्यास त्याची नोंद घ्यावी लागते.
4. ग्राहकांक ई-वॉलेट पैसे देण्यास सादर करावे.

● ई-वॉलेट सुरक्षित करण्यासाठी काय आवश्यक आहे??

1. सुरक्षित राहात.

2. स्मार्टफोन.

3. इंटरनेट.

4. मोफत वॉलेट अप.

का? कुठे? कसे?

आरटीजीएस

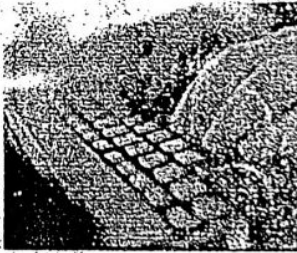
रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने आता विभागीय ग्रामीण बँका तसेच सहकारी बँकांना मध्यवर्ती 'पेमेंट सिस्टिम्स' समाविष्ट करून घेण्याची परवानगी दिली आहे. रिझर्व्ह बँकेच्या या निर्णयामुळे आता सर्वच बँकांना 'आरटीजीएस' आणि 'एनईएफटी' या प्रणालींच्या मदतीने इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात रकम हस्तांतर करता येऊ शकणार आहे.

आरटीजीएस म्हणजे काय?

- आरटीजीएस (रिअल टाइम गॉस सेटलमेंट) ही अशी प्रणाली आहे, ज्यामध्ये एका बँकेतून दुसऱ्या बँकेत किनागिलंब रकम हस्तांतर करता येऊ शकते. याद्वारे २ लाखा रुपयाे हस्तांतरित करता येऊ शकतात.
- एनईएफटी (नॅशनल इलेक्ट्रॉनिक फंड ट्रान्सफर) च्या माध्यमातून देशातील कोणत्याही बँकेत पैसे हस्तांतर करता येतात. एका वेळी ५०,००० रुपये हस्तांतरित होतात.
- विशेष म्हणजे तुम्ही जर नेटबँकिंग करत असाल तर बँकेत न जाता आपण आपल्या घरच्या संगणकाद्वारे आरटीजीएस ऑप्शनमध्ये जाऊन ज्या व्यक्तीला तुम्हाला रकम द्यायची आहे त्या व्यक्तीचा खाते क्रमांक, याचा, काही बँका कोड विचारणा करतात. तेव्हा हा कोड संबंधित बँकेकडून घ्यावा किंवा भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या <http://www.rbi.org.in> या संकेतस्थळावर आपणास संबंधित बँकेचा आयएफएस कोड मिळेल. अर्थात असे व्यवहार करताना तुम्ही बँक अधिकारी यांच्याशी चर्चा करणे आवश्यक आहे.

ग्राहकांचा फायदा

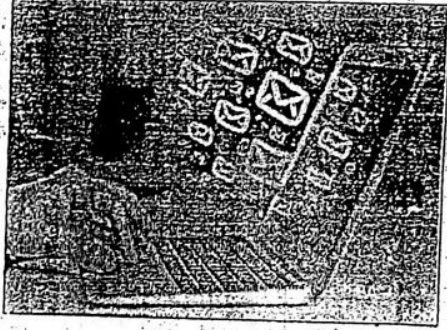
- आरटीजीएस व्यवहार शुल्क हे ग्राहकाबरोबर असलेल्या बँकेच्या नातेसंबंधावर अवलंबून असते.
- हे शुल्क प्रतिव्यवहार ५० रुपयांपासून ते २०० रुपयांपर्यंत असू शकते.
- आरटीजीएस प्रणाली पूर्णपणे कार्यान्वित झाल्यानंतर तुमच्या खात्यातील रकम शून्य दिवसात किंवा डिमांड ड्राफ्ट बँकेला सादर केल्यानंतर त्याच दिवशी तुमच्या खात्यात जातो.

का? कुठे? कसे?

ई-मेल कसा वापरावा?

इंटरनेटवरील याहू, रेडिफ, जीमेल अशी अनेक संकेतस्थळे 'ई-मेल' सेवा पुरवित असतात. ई-मेलवरून आपण एखादी माहिती सहज मिळवू अथवा पाठवू शकतो. अनेकांना या संकेतस्थळांवर उगाते ई-गेल अफाउंट बनवता येते, मात्र त्याचा वापर करता येत नाही.

- संकेतस्थळावर निर्देश केलेल्या टिकाणी आपला अचूक युजर आयडी आणि पासवर्ड टाकल्यानंतर आपले अकाउंट ओपन होते. त्यात गोबाहलव्या मेसेज बॉक्समध्ये असतात तसे इनबॉक्स, आउटबॉक्स असे दोन विभाग असतात.
- इनबॉक्समध्ये आपल्याला आलेले ई-मेल, आउटबॉक्समध्ये आपण पाठविलेले ई-मेल असतात.
- त्याव्यतिरिक्त सफ्ट मेल अथवा कपोज मेल असा एक ऑप्शन असतो, त्यात जाऊन आपल्याला ज्या पत्त्यावर म्हणजेच ई-मेल आयडीवर ई-मेल पाठवायचा आहे तो अचूक पता टाकून, त्याला समर्पक शीर्षक म्हणजे सबजेक्ट द्यावे.
- नंतर खाली चौकटीत दिलेल्या जागी मजकूर लिहावा. ई-मेलसोबत एखादी फाइल अथवा फोटो पाठविण्याचीही व्यवस्था असते.
- सर्व गोष्टी अचूकपणे भरल्यानंतर 'सेटच्या ऑप्शनवर क्लिक केल्यावर ई-मेल तात्काळ पाठविला जातो. तसा मेसेजही डिस्प्ले होते.
- पाठविलेला ई-मेल 'सेट आयटम्स'मध्ये दिसला की ई-मेल पोहोचला असे समजण्यात येते.
- ई-मेल सेवेचे वैशिष्ट्य म्हणजे जगात कुठूनही कुठेही सहजपणे तात्काळ माहिती, पत्र पाठविता येते.
- ही सेवा मोफत उपलब्ध आहे, फक्त इंटरनेट सेवेचाच काय तो खर्च येतो!

